

UDK 27-282=163.42:82.03
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 11/04

NEKE PREVODILAČKE NEDOUMICE U HRVATSKOME LEKCIONARU A-B-C

Petar BAŠIĆ, Zagreb

Sažetak

Hrvatski je lekcionar posljednji put revidiran 1984./85., a jedan od sudionika u tome poslu, zauzeti hrvatski prevodilac Svetoga pisma pokojni Jerko Fućak potanko je opisao načela i dvojbe na koje su priređivači lekcionara nailazili. U međuvremenu su donesene nove crkvene smjernice za prevođenje tekstova za liturgiju uključujući i biblijske (Uputa »Liturgiam authenticam«, 2001.), a biblijske znanosti neprekidno donose nova postignuća. Zato je i s toga razloga potrebno prosljediti i teoretska i poglavito praktična nastojanja. Ovaj rad htio bi biti skroman doprinos u tom pogledu.

Ključne riječi: hrvatski lekcionar, prevođenje Svetoga pisma za liturgiju, Uputa »Liturgiam authenticam«.

1. Uvodne misli

Biblijske ulomke koji se nedjeljom u crkvi čitaju sluša najveći dio vjernika pa su oni i izabrani vrlo brižljivo. Crkva želi da se s jednakom brižljivošću pristupi i njihovu prevođenju na narodne jezike.

Hrvatski lekcionar za nedjelje A-B-C posljednji je put revidiran 1984./85., a danas, dvadesetak godina poslije toga, osjeća se potreba da se prije ponovnog objavljivanja barem postavi pitanje nove revizije.

O dosadašnjem radu na ovom području napisao je temeljite i za svakoga tko se bude bavio, praktično i teoretski, svetopisamskim prevođenjem nezaobilazne rasprave naš poznati suvremeni prevodilac Svetoga pisma Jerko Fućak.¹ Poslije njegovih rasprava i prijevoda na koji se one odnose donesene su nove crkvene

¹ Dvije su osobito važne: *Neki problemi i načela prevođenja Novoga zavjeta*, u: BS 55/1985., 1-2, 71-90 i 58/1988., 1, 110-122 (to je zapravo jedan članak u dva dijela, premda drugi dio nosi malo različit naslov: *Neki stilistički problemi prijevoda Novoga zavjeta*) i *Imperfekti i aoristi u hrvatskim prijevodima Novoga zavjeta*, u: U službi riječi. Spomenspis Franji Carevu, Makarska 1991., 55-68. J. Fućak pisao je i o pojedinim biblijskim pojmovima: usp. njegovu bibliografiju u spomenspisu njemu u čast u BS 64/1994., 1-4, 5-17.

smjernice o prevođenju tekstova za liturgiju uključujući i biblijske, a biblijske znanosti neprekidno donose nova postignuća. I jedno se i drugo mora imati na pameti pri svakom novom izdanju biblijskih tekstova. Zato je i s toga razloga potrebno nastaviti i teoretska i poglavito praktična nastojanja.

U ovom radu pretežna će se pozornost obratiti traženju konkretnih rješenja, a uzet će se u razmatranje biblijska mjesta koja su po bilo čemu problematična. A kako je nužno i daljnje ograničenje, uzet ću u razmatranje Novi zavjet, i to samo evanđelja. A da izbor bude što manje subjektivan, unaprijed sam odredio načelo: mjesta koja kao problematična, bilo s obzirom na tekst bilo s obzirom na prevođenje, naznačuju dva ugledna izdanja: *La Bible de Jérusalem*, Paris 1973 (=1986) i *La Bible. Traduction oecuménique*, Paris 1997 (=1988).²

U naslovu je spomenut lekcionar pa i to govori da će se raspravljati poglavito o prevođenju Svetoga pisma za liturgiju. I spomenute studije Jerka Fućaka i načela koja je pokušao postaviti imaju pred očima tekst prevođen za liturgiju. Njegove će studije znatno olakšati, barem polazno, i ovaj rad, no kako su moguće različite koncepcije i liturgijskoga i bilo kojega drugoga prevođenja, svaki je rad na ovom području, posebice u nas gdje takvih radova jedva da ima, koristan.

Prije nego pristupimo samom pitanju liturgijskoga prevođenja, kratko spomenimo ostvarenja nekih naroda na tom području (ti će nam primjeri i kasnije služiti u komparativnoj obradi), a na prvome mjestu valja spomenuti Novu vulgatu, službeni latinski tekst za liturgiju, ali koji pruža i značajnu pomoć za prevođenje na druge jezike.

a) **Nova vulgata bibliorum sacrorum editio**, ed. typica altera, Libreria Editrice Vaticana, 1986. Ovo važno djelo izrađivala je više desetljeća posebna papinska komisija uspoređujući tekst Vulgate s tekstom izvornih jezika. Najprije je objavljivano u pojedinačnim sveščićima, zatim 1979. u jednom svesku kao prvo, a 1986. kao drugo tipsko izdanje. Prvo izdanje popraćeno je apostolskom konstitucijom Ivana Pavla II., a u drugo su dodana dva popratna teksta: *Praefatio ad lectorem* (IX-XIV), u kojem E. Schick, predsjednik papinske komisije za Novu vulgatu, iscrpno tumači kako se došlo do ovog izdanja, i *Praenotanda* (XV-XXVII), gdje se potanko izlaže o samome izdanju i njegovoj važnosti. O samome pak tekstu II. tipskog izdanja ovako kaže predsjednik papinske komisije: »I u ovo drugo tipsko izdanje, nakon što je dobiveno potrebno dopuštenje, uneseni su neki ispravci, koje su zahtijevale i jasnoća i ujednačenost tekstova« (XI).

² Postoje i hrvatska izdanja tih djela, prvoga u cijelosti, a drugoga samo Novi zavjet: *Novi zavjet s uvodima i bilješkama Ekumenskog prijevoda Biblije*, Zagreb, KS, 1992; *Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz »La Bible de Jérusalem*, Zagreb, KS, 1994. – Hrvatska izdanja na žalost zadržavaju netaknutim hrvatski prijevod, a bilješke prevode te ih samo, gdje se držalo potrebnim, redakcijski prilagođuju hrvatskom prijevodu. To je propuštena prigoda jer su se ova teška mjesta već tada mogla riješiti ili barem to pokušati. U oba hrvatska izdanja ima prevodilačkih i redakcijskih nesavršenosti pa je dobro kontrolirati izvorna izdanja.

b) **Die Bibel. Altes und Neues Testament. Einheitsübersetzung**, herausgegeben im Auftrag der Bischöfe Deutschlands ..., Herder 1996. Katolički biskupi u Njemačkoj donijeli su odluku još prije Drugog vatikanskog sabora da bi trebalo prirediti novi prijevod Svetoga pisma s izvornih jezika. Taj je posao započeo 1962. Nakon Sabora usuglasili su se svi biskupi njemačkoga govornog područja da bi to trebao biti zajednički prijevod za liturgiju i katehezu u svim biskupijama njemačkoga jezika. Na inicijativu katoličkih biskupa radu na prevođenju pridružile su se i evangeličke Crkve te je 1970. o tome načinjen i službeni sporazum između Udruženja katoličkih biskupa njemačkih biskupija te Vijeća evangeličkih Crkava u Njemačkoj i evangeličkog »Bibelwerk«. Od 1970. objavljujane su pojedinačno pojedine biblijske knjige. God. 1974. dovršen je cjelokupni prijevod i bio je spreman za odobrenje za liturgijsku uporabu, a 1975. posebna je komisija započela reviziju cjelokupnog teksta. God. 1978. odobrila je Njemačka biskupska konferencija cjelokupni tekst za crkvenu uporabu u liturgiji i u školi. Evangeličke su Crkve prihvale prijevod Psalama i Novoga zavjeta.³

c) **La sacra Bibbia. Nuovo Testamento**, Conferenza Episcopale Italiana, Vatikan, Libreria Editrice Vaticana, 1997. Ovom izdanju prethodio je tekst što ga je odobrila Talijanska biskupska konferencija 1971. Tekst je revidiran 1974. i od tada je poznat kao Biblija CEI (Biblija Talijanske biskupske konferencije). Nova revizija započeta je 1988., nakon objavljenja Nove vulgate. S pojavom toga sveska, završena je revizija novozavjetnog teksta, no on će za liturgijsku uporabu biti odobren kad se dovrši i Stari zavjet. Ne isključuju se nove sitne promjene ni u novozavjetnom tekstu.⁴

d) **La Bible de la Liturgie**. Traduction officielle pour les célébrations, Paris 1993. To su, koliko mi je poznato, posljednji put revidirani biblijski tekstovi za liturgiju. Tekstovi su najprije priređivani za pojedine lekcionare, a kao zaseban svezak pojavio se prvi put 1977. Za ovo drugo izdanje (1993.) prevedeni su tekstovi kojih nije bilo u prvom izdanju, a u već odobrene tekstove unesen je određeni broj ispravaka kako bi bili čitljiviji i vjerniji.⁵

e) Na kraju valja kazati i kako je bilo s **hrvatskim biblijskim tekstom za liturgiju**. Za prvo izdanje hrvatskih liturgijskih knjiga (1969.-) biblijski ulomci priređivani su pojedinačno za svaku knjigu, a kako još nije bilo računalne ob-

³ Za više podataka o nastanku ovoga prijevoda usp. uvod tom svesku (*An die Leser dieser Ausgabe*).

⁴ Usp. predgovor što ga je napisao E. Antonelli, generalni tajnik Talijanske biskupske konferencije (str. 5). O talijanskoj reviziji Novoga zavjeta objavljen je vrlo zanimljiv zbornik radova: CEI – Ufficio Liturgico Nazionale, *La traduzione della Bibbia nella Chiesa italiana. Il Nuovo Testamento*, (izd.) G. Buzzetti – C. Ghidelli, San Paolo, Cinisello Balsamo (MI) 1998, 208 str. Prilog o tome objavio je i jedan sudionik toga projekta: E. Costa, *Tradurre la Bibbia per la liturgia*, *Rivista liturgica* 85/1998, 943-950. Na str. 949 navodi načela kojih su se držali.

⁵ Usp. uvodnu napomenu, str. II.

rade, moglo se dogoditi, i događalo se, da isti ulomak ne bude potpuno jednak u različitim liturgijskim knjigama.

Nigdje nije opisano kako je sve točno išlo pa se taj put ne bi dao rekonstruirati bez arhivskih istraživanja, što za ovu prigodu nije moguće, ali ni prijeko potrebno. Kako je ovdje riječ o lekcionaru A-B-C, i to samo o novozavjetnim tekstovima, nepoznanica je mnogo manje.

Tekst za prvo izdanje lekcionara odobrila je Biskupska konferencija, a pregledao⁶ Sveti zbor za bogoštovlje: za godinu A i B 1969., a za god. C 1970. U tom je dijelu lekcionara starozavjetni tekst za drugo izdanje 1984.–85. pregledan, a novozavjetni temeljito revidiran (tom prigodom revidiran je cijeli Novi zavjet i objavljen kao 9. izdanje Duda-Fučak, 1985.), no nisam našao pisanog traga da je tekst za drugo izdanje slan biskupima na odobrenje. Prof. Bonaventura Duda, koji je dobio mandat za izradu lekcionara, priopćio mi je da je rad na biblijskim prijevodima »bio neposredno pod odgovornošću biskupa Alfreda Pichlera koji je za to bio određen od Biskupske konferencije«, a njemu nije poznato kako je biskup Pichler to uređivao u Konferenciji. I na svescima 2. izdanja lekcionara (1984.–85.) naznačeno je da je tekst odobren te u Rimu priznat 1969. odnosno 1970., što, kako smo vidjeli, ne odgovara istini.

Kako god bilo, 9. izdanje Novoga zavjeta Duda-Fučak (1985.) drži se liturgijskim tekstom i ono je polazište i u ovom našem radu. Izabrana će mjesta biti uspoređena s grčkim izvornikom⁷ i s drugim odabranim prijevodima. U svakom slučaju, nastojat će se razaznati kako je tko shvatio i proveo crkvene smjernice za prevođenje biblijskih tekstova za liturgiju.

2. O prevođenju Svetoga pisma za liturgiju

U vremenskoj povezanosti s objavljivanjem 3. tipškoga izdanja Rimskoga misala (2002.) objavljena je Peta uputa »Liturgiam authenticam« o pravilnoj primjeni konstitucije o svetoj liturgiji (SC 36). Papa ju je odobrio 20. ožujka 2001. Ova uputa, peta po redu takve vrste, zamjenjuje sve prethodne. Donosi na jednome mjestu sve o priređivanju i objavljivanju tekstova za liturgiju na narodnim jezicima.

Pod odjeljkom II. govori o prevođenju: najprije o općim načelima za bilo koje prevođenje (br. 19-33), a zatim o propisima vezanima za prevođenje Svetoga pisma (br. 34-45). U općim načelima podcrtava sakralnost liturgije i zahtijeva da

⁶ Zasad se u hrvatskome za taj čin rabi glagol »potvrditi«. Glagol »recognoscere« znači pregledati, ili iznova, pomnjivo pregledati, a iz toga bi se moglo izvesti značenje priznati (imenica priznanje, recognitio).

⁷ Služimo se 26. izd. Nestle-Aland (Stuttgart 1983). Sve primjere o kojima se u tekstu govori iscrpno sam raspravio s Matom Križmanom, profesorom grčkoga jezika na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, na čemu mu usrdno zahvaljujem.

se to sačuva i u prijevodima. Rimski obred ima vlastiti stil i ustrojstvo, što treba čuvati, koliko je moguće, i u prijevodima. Na prvom je mjestu vjernost i točnost u prenošenju izvornoga teksta. Liturgija se ne obraća samo čovjekovu umu, nego cijeloj osobi. Zato treba čuvati simbole i slike, a ono što je u izvorniku rečeno samo uključno, ne treba ni u prijevodu izricati izrijekom niti pojašnjavati (usp. br. 28). Uputa nadalje potiče da se u prijevodima ne odrekemo nepromišljeno riječi iz starih jezika, a koje su se sačuvale u latinskome, npr. *amen*, *aleluja*, *Kyrie eleison* (usp. br. 23).

Govoreći zasebno o prevođenju Svetoga pisma za liturgiju Uputa ističe načela zdrave egzezeze i biranu književnu dotjeranost, gdje osobito valja paziti na izbor riječi svojstven liturgijskoj uporabi te odabir ovoga ili onoga tumačenja (usp. br. 34). Ujednačenost i postojanost teksta (usp. br. 36) ovdje je još važnija nego za druge liturgijske tekstove. Isto je tako važno da prijevod bude isti za liturgiju i u izdanju namijenjenu vjernicima za proučavanje i privatno čitanje (usp. n.m.). I za tu je svrhu Nova vulgata službeni tekst na latinskome. S njome treba uskladiti prijevode u slučajevima da se rukopisne predaje razilaze (usp. br. 37) ili ako se kritika teksta ne slaže jednodušno (usp. br. 38). »Sve i poštujući sveudilj pravilnost zapisu izvornika« (br. 41), »prije je potrebno kloniti se svakoga izričaja koji je za slušanje nedostatno jasan ili je do te mjere zamršen da slušatelju izmiče njegov smisao« (br. 44).

Budući da Uputa nije prevedena na hrvatski (a ona će nam služiti i za ovaj članak), a izvornik nije lako dostupan, u prilogu donosim hrvatski prijevod cijeloga teksta o prevođenju Svetoga pisma za liturgiju (br. 34-45, a naslov je *Ine norme za prevođenje Svetoga pisma i izradu lektionara*).

3. Primjeri

Već je spomenuto po kojem su kriteriju izabrani primjeri koji će se ovdje obrađivati. No kad je građa prikupljena, pokazalo se da je mnogo opsežnija nego se očekivalo pa se postavilo pitanje da li ju dalje reducirati birajući za svrhu ovoga rada poučnije primjere ili zadržati i obraditi sve što je prikupljeno.

Budući da sam na svim tekstovima radio i prije nego sam razriješio tu dvojbu te da ovaj rad ima naglašeno praktičnu svrhu, odlučio sam da zadržim sve što je prikupljeno, s time da se u komentaru zaustavim na važnijim problemima, a drugo da bude izrečeno u zaključnim razmišljanjima.

Polazni je tekst sadašnji liturgijski (Duda-Fučak, 1985.). Iz tehničkih razloga zadržavam redosljed kakav je u tekstu, a uz sadašnji se tekst odmah daje prijedlog označen zvjezdicom (*). Da bude uočljivije što se predlaže, to se donosi podcrtanim slovima. Prijedlozi nipošto ne žele reći da sadašnje ne vrijedi te da mora biti kako se predlaže. Riječ je samo o prijedlozima, a o svakom se prijedlogu može raspravljati.

EVANĐELJE PO MATEJU

3¹¹ Ja vas, istina, krstim vodom na obraćenje, ali onaj koji za mnom dolazi jači je od mene. Ja nisam dostojan obuće mu nositi. On će vas krstiti Duhom Svetim i ognjem.

* Ja vas, istina, krstim u vodi⁸ na obraćenje, ali onaj koji za mnom dolazi jači je od mene. Ja nisam dostojan obuće mu nositi. On će vas krstiti u Duhu Svetome i ognju.

16 Odmah nakon krštenja izađe Isus iz vode. I gle! Otvoriše se nebesa i ugleda Duha Božjega gdje silazi kao golub i spušta se na nj.

* Nakon što bi kršten, Isus odmah izađe iz vode. I gle! Otvoriše mu⁹ se nebesa i ugleda Duha Božjega gdje silazi kao golub i spušta se na nj.

5² On progovori i stane ih naučavati:

* A on otvorivši usta svoja učio ih je govoreći.¹⁰

22 A ja vam kažem: Svaki koji se srdi na brata svoga, bit će podvrgnut sudu. A tko bratu rekne 'Glupane!', bit će podvrgnut Vijeću. A tko reče: 'Luđače!', bit će podvrgnut ognju paklenomu.«

* A ja vam kažem: Svaki koji se srdi na brata svoga, bit će kriv sudu. A tko bratu svomu rekne 'Glupane!', bit će kriv Vijeću. A tko rekne: 'Luđače!', bit će kriv paklu ognjenomu.«¹¹

11²⁻³ A kad Ivan u tamnici doču za djela Kristova, posla svoje učenike da ga upitaju: »Jesi li ti Onaj koji ima doći ili drugoga da čekamo?«

* A kad Ivan u tamnici doču za djela Kristova, poslavlši po svojim učenicima, reče mu. »Jesi li ti onaj koji ima doći ili drugoga da čekamo?«¹²

⁸ Dosl. prijevod. Tako prevodi još Vg (in aqua... in Spiritu Sancto et igni), LaBibleLit, BJ i TOB (s napomenom da je ovdje instrumentalno značenje) (dans l'eau) i CEI (nell'acqua); lokativni izraz ima i Kašić (u vodi), a instrumentalni ovi prijevodi: Einh (mit Wasser) te Zagoda i Rupčić (vodom). Prema Zerwicku grč. en tu ima instrumentalno značenje i hebraizam je, a TOB se poziva na dvoznačnost hebr. prijedloga, da može imati i lokalno i instrumentalno značenje. Pitanje je dakle treba li zadržati hebraizam ili ga valja izreći neutralnim načinom. U hrvatskome nema opasnosti, barem ne veće, da se to »u« pogrešno shvati, pa smo zadržali hebraizam. – Napomena: Novu vulgatu (NVg) navodim samo kad se razlikuje od Vg.

⁹ Ovu varijantu ima Vg te Kašić (njemu), Zagoda (mu) i Šarić (mu). U našem prijedlogu promjene na početku čine tekst preciznijim, jednoznačnijim i izričajno bližim izvorniku.

¹⁰ Predloženi se prijevod i izričajno približava izvorniku bez štete za hrvatski jezik i jasnoću. Zbog prijelaznog glagola radije predlažemo »učiti« nego »naučavati«. Šarić prevodi: »Tada je otvorio svoja usta i učio ih.«

¹¹ »Kriv« je bliže grčkome, a bolje odgovara za sva tri slučaja (sudu, vijeću, paklu); umjesto »ognju paklenomu« treba »paklu ognjenomu«: gehenae ignis; u grč. je u ovom potonjem slučaju, istina, drukčija konstrukcija (eis s ak.) te dosl. znači »bit će kriv u pakao ognja«, ali je značenje isto kao u prethodna dva primjera, gdje je dativ svrhe. Nitko ne obraća pozornost na tu izričajnu razliku, ali je neki u prijevodu izražavaju. TOB ima različitu riječ za sva tri slučaja (en répondra au, sera justiciable, sera passible); slično imaju LaBibleLit i CEI (jednako za prva dva, drukčije za treći). Zanimljivo rješenje ima Rupčić: »morat će pred sud, ... pred Veliko vijeće, ... u pakao ognjeni«, a Kašić za sva tri slučaja: »krivac će biti«. D. Šarić za posljednje ima: »zaslužio je pakleni oganj«.

¹² Dosl.: »A Ivan čuvši u tamnici za djela Kristova, poslavlši po svojim učenicima, reče mu.« Tu su dakle dva usporedna participa, što je neobično pa i Vg jedan zamjenjuje: »Ioannes autem, cum audisset in vinculis opera Christi, mittens per discipulos suos ait illi.« Mi u tome slijedimo prijevod Vulgate. Za »Onaj koji ima doći« Fučak kaže: »Opisan prijevod nije ... u skladu s našim načelom, ali drugog rješenja nismo našli« (str. 85). Ni mi nismo našli bolje rješenje, osim što »onaj« pišemo malim početnim slovom. Zanimljiv je Kašićev prijevod: »Ti si koji imaš (!) doći ali drugoga čekamo?«

¹² A od dana Ivana Krstitelja do sada kraljevstvo nebesko silom se probija i siloviti ga grabe.

* A od danâ Ivana Krstitelja do sada kraljevstvo nebesko silu trpi¹³ i siloviti ga grabe.

13¹⁶ A blago vašim očima što vide, i ušima što slušaju.

* A vaše oči blažene jer vide i vaše uši jer čuju.¹⁴

²¹ ... kad zbog Riječi nastane nevolja ili progonstvo, odmah se pokoleba.

* kada pak nastane nevolja ili progonstvo zbog Riječi, odmah se spotiče.

⁴¹⁻⁴² Sin će Čovječji poslati svoje anđele da pakupe iz njegova kraljevstva sve zavodnike i bezakonike i bace ih

* Sin će Čovječji poslati svoje anđele i oni će pokupiti iz njegova kraljevstva sve sablazni¹⁵ i one koji čine bezakonje i bacit će ih

15² ... Ne umivaju ruku prije jela!

* Ne umivaju naime ruke svoje kad jedu kruh!¹⁶

²³ Ali on joj ne uzvrat ni riječi. Pristupe mu na to učenici te ga moljahu: »Udovolji joj jer više za nama.«

* Ali on joj ne uzvrat ni riječi. I pristupivši učenici njegovi moljahu ga govoreći: »Otpusti je¹⁷ jer više za nama.«

16²³ Isus se okrene i reče Petru: »Nosi se od mene, sotonu! Sablazan si mi jer ti nije na pameti što je Božje, nego što je ljudsko!«

* A on okrenuvši se reče Petru: »Idi iza mene, sotonu!¹⁸ Sablazan si mi jer ti nije na pameti ono što je Božje, nego ono što je ljudsko!«

17⁴ A Petar prihvati i reče Isusu: »Gospodine, dobro nam je ovdje biti. Ako hoćeš, načinit ću ovdje tri sjenice: tebi jednu, Mojsiju jednu i Iliji jednu.«

* A Petar prozborivši reče Isusu: »Gospodine, dobro je da smo ovdje. Ako hoćeš, načinit ću ovdje tri sjenice: tebi jednu i Mojsiju jednu i Iliji jednu.«¹⁹

¹³ Glagol biazomai može značiti »silom se služiti« i »silu trpjeti«. Ovo potonje značenje prihvaća Vg, TOB (v. bilješku za tumačenje), BJ, Šarić ...

¹⁴ TOB u bilješci donosi doslovniji prijevod; naš je još doslovniji, barem u odnosu prema hrv. izd. TOB. Valja također spomenuti da je u izvorniku pridjevski (blažene oči), a ne priložni oblik. Tako ima i Vg.

¹⁵ To je dosl. prijevod koji ima i Vg (omnia scandala). Već je spomenut problem kako prevesti grč. skandalon. Ostale su promjene radi vjernosti izvorniku.

¹⁶ To je dosl. prijevod – nema razloga da se prevodi drukčije. Tako ima i Vg.

¹⁷ Tako Šarić. BJ napominje da je dosl. prijevod »otпусти je (uslišivši je)«, a TOB da se može prevesti i »smiluj joj se«, no sve su to tumačenja koja, ako su i točna, ne idu u prijevod. Vg ima također dosl. prijevod: *dimitte eam*.

¹⁸ Na početku je vraćen particip. Ovo potonje na većini drugih jezika prevodi se doslovno. Tako je bolje jer se omogućuju različita tumačenja. Je li Isus htio jednostavno reći: »Idi mi s očiju!« (usp. Zerwick) ili, kako neki tumače: »Budi učenik, a ne učitelj!« Usp. P. Bašić, O hrvatskome crkvenome jeziku, 77-79.

¹⁹ Na početku je vraćen particip prema izvorniku. Glagol nije bilo nužno mijenjati, ali možda je nešto bolji prozboriti (tako imaju Zagoda i Šarić). Vg ima: *mittens* – grčki glagol apokrinomai znači i odgovoriti (Zerwick: *respondeo*, *incipio loqui*), ali ovdje nije posrijedi odgovor, nego reakcija na određenu situaciju. Druge su promjene u našem prijedlogu radi vjernosti izvorniku, a tako ima i Vg.

12²² Kaže mu Isus: »Ne kažem ti do sedam puta, nego do sedamdeset puta sedam.«

* Kaže mu Isus: »Ne kažem ti do sedam puta, nego do sedamdeset sedam puta.«²⁰

21⁸ Silan svijet prostrije svoje haljine po putu, a drugi rezahu grane sa stabala i sterahu ih po putu.

* A najveći dio mnoštva²¹ prostrije svoje haljine po putu, drugi pak rezahu grane sa stabala i sterahu ih po putu.

¹⁰ Kad uđe u Jeruzalem, uskomešao se sav grad i govorio: »Tko je ovaj?«

* I kad uđe u Jeruzalem, bî potresen²² sav grad govoreći: »Tko je ovaj?«

22³⁵ a jedan od njih, zakonoznanac, da ga iskuša, upita: »Učitelju, koja je zapovijed najveća u Zakonu?«

* i priupita ga jedan od njih, zakonoznanac, iskušavajući ga: »Učitelju, koja je zapovijed glavna²³ u Zakonu?«

23²⁵ Jao vama, pismoznanci i farizeji! Licemjери! Čistite čašu i zdjelu izvana, a iznutra su pune grabeža i pohlepe.

* Jao vama, pismoznanci i farizeji, vi licemjери, jer čistite čašu i zdjelu izvana, a iznutra su pune grabeža i nečistoće.²⁴

³⁸ Evo, napuštena vam kuća.

* Evo, ostavlja vam se kuća vaša pusta.²⁵

26²⁸ Ovo je krv moja, krv Saveza koja se za mnoge proljeva na otpuštenje grijeha.

* Jer, ovo je krv moja novoga zavjeta²⁶ koja se za mnoge proljeva na otpuštenje grijehâ.

⁵⁰ A Isus mu reče: »Priatelju, zašto si ovdje!«

²⁰ Značenje je jasno (bezbroj puta), a brojka može biti 70 x 7 (sadašnji hrvatski prijevod), 77x (BJ), 77 x 7 (TOB u bilješci). Vg ima: septuagies septies = 77 puta 7 puta (bez veznika te formalno i sadržajno prenosi grčki, a u hrvatskome doslovno tako prevode Zagoda i Šarić). Kašić ima: do sedamdeset i sedam. Usp. Bauer, 422.

²¹ Vg: plurima autem turba. Nije međutim jasno je li to elativ (=vrlo brojan; tako Zerwick) ili komparativ (=najveći dio). Naš prijedlog pretpostavlja ovo potonje, a tako shvaća LaBibleLit (dans la foule, la plupart), TOB (le peuple, en foule) i Šarić (mnogi iz naroda); ostali drukčije: Kašić: množ primnoga; CEI: la folla, numerosissima; Einh: viele Menschen ...

²² Dosl. prijevod. Vg: commota est.

²³ U grčkom je, a tako i u Vg, pozitiv: velika (isto je u r. 38); grč. još k tome nema kopule. Drugi prevode: TOB: le grand; CEI: il grande; Kašić: velika; Zagoda i Rupčić: najveća; Einh: das wichtigste; BJ: le plus grand.

²⁴ Inačica koju prihvaća i Vg (immunditia).

²⁵ »Pusta« dodaju neki rukopisi, a prihvaća Vg (deserta) i s njome Šarić.

²⁶ »Novoga« dodaje Vg, zadržava NVg pa je to, u ovako važnu tekstu, mjerodavno za liturgiju. Pitanje »savez ili zavjet« u hrvatskome još nije riješeno. Spomenimo samo kako tu riječ (grč. diakte) na ovom mjestu prevode pojedini jezici: Vg: novi testamenti; Einh: mein Blut, das Blut des Bundes, das für viele ...; LaBibleLit: mon sang, le sang de l'Alliance, répandu pour la multitude ... (TOB ima razliku »versé«, a BJ »une multitude«); CEI: il mio sangue dell'alleanza, che è versato per molti ... Naveden je i izričaj »za mnoge«. Mnogi (npr. TOB) tumače da je to semitizam i da može značiti »za sve«. Ipak je dobro što nije tako i prevedeno jer bi to bilo jednostrano tumačenje. »Za sve« ima samo Rupčić. Nova vulgata popravlja »effundetur« u »effunditur«.

* A Isus mu reče: »Prijatelju, radi čega²⁷ si ovdje!«

27¹⁶ Tada upravo bijaše u njih poznati uznik zvani Baraba.

* Tada pak imahu²⁸ poznatog uznika zvanog Baraba.

⁶³ te mu rekoše: »Gospodaru, sjetismo se da onaj varalica još za života kaza: 'Nakon tri dana uskrsnut ću.'

* govoreći: »Gospodaru, sjetismo se da onaj zavodnik još za života kaza: 'Nakon tri dana uskrsnut ću.'

EVANĐELJE PO MARKU

1⁴ Tako se pojavi Ivan: krstio je u pustinji i propovijedao krst obraćenja na otpuštenje grijeha.

* Bî Ivan krsteći u pustinji i propovijedajući krštenje²⁹ obraćenja na otpuštenje grijehâ.

⁷ I propovijedao je: »Nakon mene dolazi jači od mene.

* I propovijedao je govoreći: »Iza³⁰ mene dolazi jači od mene.

²⁴Što ti imaš s nama, Isuse Nazarećanine?

* Što mi imamo s tobom,³¹ Isuse Nazarećanine?

²⁷Svi se zaprepastiše te se zapitkivahu: »Što li je ovo? Nova li i snažna nauka! Pa i samim nečistim dusima zapovijeda, i pokoravaju mu se.«

* I zapanjiše se svi te zapitivahu jedni druge govoreći: »Što je ovo? Nauk novi po ovlasti³² I dusima nečistim zapovijeda i slušaju ga.«

²⁹I odmah pošto iziđeše iz sinagoge, uđe s Jakovom i Ivanom u kuću Šimunovu i Andrijinu.

* I odmah izišavši iz sinagoge pođoše³³ s Jakovom i Ivanom u kuću Šimunovu i Andrijinu.

⁴⁵Ali čim izide, stane on uvelike pripovijedati i razglavati događaj tako da Isus više nije mogao javno ući u grad ...

²⁷ Izraz je dvoznačan, ovisno o tome kako shvatiti grč. zamjenicu ho: ako je shvatimo upitno (=što), izraz je cjelovit i znači: »Radi čega ti ovdje?« Ako se pak shvati kao odnosna zamjenica, izraz je krnj i značio bi: »Ono radi čega si ovdje«, a glavnu bi rečenicu trebalo domisliti. BJ shvaća tekst u ovom potonjem smislu i tumači da to nije ni pitanje ni ukor, nego izričaj koji hoće reći: čini ono radi čega si ovdje. Vg ima: »Amice, ad quod venisti!«

²⁸ Dosl. prijevod; NVg: habebant autem tunc ...

²⁹ Početak smo popravili da bude vjerniji izvorniku; riječ pak »krst« uporabljena je ovdje nepri-mjereno sve ako prihvatimo razlikovanje između »krst« i »krštenje«. U jednom članku pokušao sam pokazati da u hrvatskome riječ »krst« nije potrebna, pa tako ni i za označivanje sakramenta (*O krstu i krštenju*, Jezik 50/2003, 2, 58-67).

³⁰ Izraz označuje mjesto u počasnoj pratnji i upućuje na razliku između Ivana i Isusa (usp. bilj. u TOB); Šarić: za mnom.

³¹ Vg prevodi dosl.: »Quid nobis et tibi, Iesu Nazarene?« Isto je pitanje postavljeno u Iv 2, 4 (vidi ovdje). Neki prevode vrlo slobodno. Kašić: »Što nama i tebi, Jesuse Nazaranine«; Zagoda: »Što mi imamo s tobom, Isuse Nazarećanine?«; Rupčić: »Što hoćeš od nas, Isuse Nazarećanine?«

³² Tako prevodi i Vg: »Doctrina nova cum potestate.« Naš je prijedlog prema Ladanu. Drugi prevode: LaBibleLit: avec autorité; Einh: mit Vollmacht; CEI: con autorità; Kašić: u vlasti; Zagoda: Nova, silna nauka; TOB: plein d'autorité; BJ: donné d'autorité; Rupčić: s vlašću.

³³ Množina je inačica koju prihvaća Vg. U izvorniku je aorist pa smo ga i mi predložili premda od svršenih glagola istu vrijednost ima i historijski prezent.

* A on izišavši, stane uvelike pripovijedati i razglašivati govor [o tome] tako da Isus više nije mogao javno ući u grad ...

2¹⁹ Nato im Isus reče: »Mogu li svatovi postiti dok je zaručnik s njima?

* I reče im Isus: »Zar mogu svatovi na piru³⁴ postiti dok je zaručnik s njima?

2³ Jedne je subote prolazio kroz usjeve. Njegovi učenici počеше putem trgati klasje.

* I dogodi se³⁵ dok je on jedne subote prolazio kroz usjeve, učenici njegovi počеше putem trgati klasje.³⁶

3⁷⁻⁸ Isus se s učenicima povuče k moru. Za njim je išao silan svijet iz Galileje. I iz Judeje, iz Jeruzalema, iz Idumeje, iz Transjordanije i iz okolice Tira i Sidona – silno je mnoštvo čulo što čini i nagrulo k njemu.

* I Isus se s učenicima svojim povuče k moru. I silan svijet iz Galileje bio je krenuo za njim, i iz Judeje, i iz Jeruzalema, i iz Idumeje; i oni preko Jordana i iz okolice Tira i Sidona, silno mnoštvo, čujući o onome što je činio, nagru k njemu.³⁷

2¹ Čuvši to, dođoše njegovi da ga obuzdaju jer se govorilo: »Izvan sebe je!«

* I čuvši to, oni uz njega iziđoše da ga obuzdaju; govorili su³⁸ naime:

4⁸ Neko napokon pade u dobru zemlju i dade plod, razraste se i razmnoži, te donese: jedno tridesetostruko, jedno šezdesetostruko, jedno stostruko.«

* A druga padoše u dobru zemlju i dadoše plod: uzlazeći³⁹ i rastući te donesoše jedno trideset i jedno šezdeset i jedno sto.«

3⁶ ... A pratile su ga i druge lađe.

* ... A bijahu s njime i druge lađe.⁴⁰

4⁰ Tada im reče: »Što ste bojažljivi? Kako nemate vjere?«

* I reče im: »Što ste bojažljivi? Još⁴¹ nemate vjere?

5²⁹ I odmah prestane njezino krvarenje

* I odmah presahnu izvor krvi njezine⁴²

³⁴ Dosl.: sinovi svadbe (Vg: filii nuptiarum). Tako još samo Kašić: sinovi od pira. Dosl. prijevod ne zadržava ni NVg, nego ima: convivae nuptiarum. Usp. Fućak, 113.

³⁵ Izraz koji se ponavlja u obliku prekinute konstrukcije (anakolut). Zadržavamo tu osobitost grčkoga jezika. Tako još ponetko, npr. Ladan: I dogodi se te je on ...; Kašić: I učini se opeta ...; BJ: Et il advint que ... Drugi prijevodi to redovito zanemaruju.

³⁶ Od dva moguća shvaćanja teksta naš prijedlog ostaje uz D-F, kako imaju gotovo svi, uključujući i Vg. Drukčije BJ, što tumači u bilješci.

³⁷ Nije sigurno gdje dolazi točka. Slijedimo NVg. Nije tu riječ o Transjordaniji, to je kasniji naziv.

³⁸ Ovu inačicu usvaja između ostalih i Vg.

³⁹ Inačica koju prihvaća i Vg. Ostale su promjene približavanje izvorniku. Tako npr. slijedimo izvornik gdje je veznik iza svakog člana u nabranju (polisindeton). Tako čini samo Vg. Ne slijede to dakle ni Kašić ni Ladan.

⁴⁰ Dosl. prijevod, bliže izvorniku. Umjesto »Isusa« u izvorniku je »njega« (tako ima i Vg).

⁴¹ »Još« je inačica koju usvaja Vg, BJ, Šarić ...

⁴² Hebraizam koji gotovo svi uklanjaju. Vg zadržava dosl. prijevod (et confestim siccatus est fons sanguinis eius). Naš je prijedlog preuzet od Ladana, koji također prevodi dosl.; Kašić ima: »I tuđe prisahnu vrilo karvi nje.«

6¹⁴ Dočuo to i kralj Herod jer se razglasilo Isusovo ime te se govorilo: »Ivan Krstitelj uskrsnuo od mrtvih i zato čudesne sile djeluju u njemu.«

* I doču kralj Herod; razglasilo se naime ime njegovo. I govorahu⁴³: »Ivan Krstitelj uskrsnuo od mrtvih i zato u njemu sile djeluju.«

7³ A farizeji i svi Židovi ne jedu ako prije temeljito ne operu ruke; drže se predaje starih.

* Farizeji naime i svi Židovi ne jedu ako prije šakom⁴⁴ ne operu ruke; drže se predaje starih.

19 jer mu ne ulazi u srce, nego u utrobu te izlazi u zahod?« Tako on očisti sva jela.

* jer mu ne ulazi u srce, nego u utrobu te izlazi u zahod?«, čisteći sva jela.⁴⁵

24 Odande otiđe u kraj tirske. I uđe u neku kuću. Htio je da nitko ne sazna, ali se nije mogao sakriti,

* Odande pak ustavši otiđe u krajeve tirske i sidonske.⁴⁶ I ušavši u kuću, htio je da nitko ne sazna, i nije se mogao sakriti,

8²⁴ Slijepac upilji pogled i reče: »Opažam ljude; vidim nešto kao drveće ... hodaju.«

* I dignuvši pogled, reče: »Vidim ljude, jer kao stabla vidim gdje šetaju.«⁴⁷

9²⁹ Odgovori im: »Ovaj se rod ničim drugim ne može izagnati osim molitvom i postom.«

* I reče im: »Ovaj soj ničim⁴⁸ ne može izići osim molitvom.«

42 »Onomu naprotiv tko bi sablaznio jednoga od ovih najmanjih što vjeruju, daleko bi bolje bilo da s mlinskim kamenom o vratu bude bačen u more.«

* »A tko bi sablaznio jednoga od ovih malenih što vjeruju u me⁴⁹, bolje bi mu bilo da objesi magareći mlinski kamen⁵⁰ sebi oko vrata i bude bačen u more.«

10⁵¹ Isus ga upita: »Što hoćeš da ti učinim?« Slijepac mu reče: »Učitelju moj, da progledam.«

* I odgovorivši njemu, Isus reče: »Što hoćeš da ti učinim?« A slijepac mu reče: »Rabbuni,⁵¹ da progledam.«

⁴³ Ovu inačicu usvaja grč. krit. izd. i NVg (et dicebant) koja tako popravlja Vulgatu, u kojoj je jednina.

⁴⁴ Ovdje ima mnogo inačica i tekst je teško prevediv. Naš je prijedlog prema NVg: nisi pugillo lavent (Vg ima: nisi crebro lavent). Riječ je o obrednom pranju pa je to vjerojatno i NVg imala pred očima. Einh: mit ein Handvoll Wasser; CEI: fino al gomito; BJ: jusqu'au coude; Rupčić: do lakata; TOB i LaBibleLit: soigneusement; Zagoda: brižno.

⁴⁵ Ovo na kraju nejasan je dio rečenice i vrlo različito se prevodi. Slijedimo prijevod NVg (koja malo mijenja prijevod Vg).

⁴⁶ Dodatak »i sidonske« ima Vg, a nije u tekstu grč. krit. izd.

⁴⁷ Tekst djeluje kao nedorečen pa je to ostalo i u prijevodu.

⁴⁸ Dosl.: »ni u čemu«, što je semitizam koji zadržava i Vg: in nullo ... in oratione. Značenje je međutim instrumentalno (usp. Zerwick). Einh: nur durch Gebet ausgetrieben werden; LaBibleLit: Rien ne peut faire sortir; CEI: non si può scacciare in nessun modo; Zagoda: drukčije istjerati osim; Ladan: ničim ... izagnati; jedini Kašić prevodi doslovno: »po ničemu iziti«.

⁴⁹ Dodatak »u me« prihvaća i Vg.

⁵⁰ Vg prevodi dosl.: mola asinaria. »Mola« je mlinski kamen, a »asinaria« magareći. Ništa od toga u prijevodu ne treba izostavljati. Einh: Mühlstein; CEI: una macina da mulino; LaBibleLit i BJ: une de ces meules que tourment les ânes; Rupčić isto tako opisno: mlinski kamen što ga okreće magare; TOB u bilj.: une meule à âne; Kašić: žrvan ošlji; Zagoda: mlinski kamen.

⁵¹ Ovdje tu aram., odnosno hebr. riječ zadržava Vg (Rabboni), a tako i BJ, LaBibleLit (Rabbouni), Einh i Rupčić (Rabbuni), a CEI s naglaskom: Rabbuni. Zagoda prevodi »Gospodine moj«, a Kašić »Naučitelju«.

14²⁴ A on im reče: »Ovo je krv moja, krv Saveza, koja se za mnoge proljeva.

* I reče im: »Ovo je krv moja novoga zavjeta, koja se za mnoge proljeva.⁵²

⁵⁹ Ali ni u tom im svjedočanstvo ne bijaše složno.

* I ni tako jednako ne bijaše svjedočanstvo njihovo.⁵³

⁶⁰ Usta nato veliki svećenik na sredinu i upita Isusa: »Zar ništa ne odgovaraš? Što to ovi svjedoče protiv tebe?

* I ustavši veliki svećenik na sredinu, upita Isusa govoreći: »Ne odgovaraš ništa na ono što ovi svjedoče protiv tebe?⁵⁴

15⁴⁴ A Pilat se začudi da je već umro pa dozva satnika i upita ga je li odavna umro.

* A Pilat se začudi da je već umro pa dozvavši satnika, upita ga je li već umro.⁵⁵

16² I prvoga dana u tjednu, veoma rano, o izlasku sunčevu, dođu na grob.

* I veoma rano, prvoga dana u tjednu, dođu na grob nakon što je sunce već izišlo.⁵⁶

EVANĐELJE PO LUKI

I³ pošto sam sve, od početka, pomno ispitao, naumih i ja tebi, vrli Teofile, sve po redu napisati

* odlučih i ja, prativši sve od početka, pomniji po redu napisati tebi, vrlim⁵⁷ Teofile,

⁴ da se tako osvjedočiš o pouzdanosti svega u čemu si poučen.

* da spoznaš pouzdanost riječi o kojima si poučen.⁵⁸

³¹ Evo, začet ćeš i

* I evo začet ćeš u utrobi i⁵⁹

⁵² Ovdje vrijedi sve što je rečeno uz Mt 26, 28.

⁵³ Predložili smo doslovniji prijevod.

⁵⁴ Moguće je prevesti dvojako. Naš prijedlog slijedi NVg koja upit izražava jednom rečenicom. Isto vrijedi za Mt 26, 62 iako je tamo drugi glagol (kratein).

⁵⁵ Inačicu »već umro« imaju Vg i NVg.

⁵⁶ Tu inačicu usvajaju Vg (orto iam sole), BJ ...

⁵⁷ Vg: optime (odlični).

⁵⁸ Umjesto »poučen« i TOB i BJ spominju kao mogući prijevod »obaviješten« – u tom slučaju Teofil još ne bi bio kršćanin. Vg ima eruditus es; grč. logoí nisu samo riječi, nego i govori, zaokružena kazivanja.

⁵⁹ Vg: Et ecce concipies in utero; tako NVg dodajući ono et na početku usklađuje prijevod s izvornikom. Kašić: »Eto ćeš začeti u utrobi«; BJ: »Voici que tu concevra dans ton sein«; Rupčić: »Evo, začet ćeš u svom krilu«. Većina suvremenih prijevoda izostavlja ono »in utero«, a TOB čak ne spominje razliku u grčkom izvorniku. Izostavljanju se odlučno suprotstavlja poznati bibličar I. de la Potterie, »*Concepirai nel grembo*« (*Lc 1, 31*): *l'angelo annuncia a Maria il suo concepimento verginale*, Divinarum rerum notitia. La teologia tra filosofia e storia. Studi in onore del Cardinale Walter Kasper. A cura di Antonio Russo e Gianfranco Coffele, Roma 2001, 23-34, ovim riječima: »Jedan od glavnih paradoksa sadašnjega egzegetskoga stanja glede ovog teksta jest to da se često ispuštaju riječi »u utrobi«..., s banalnim opravdanjem da su nepotrebne, pleonastične...: nije li očito, kaže se, da žena začne uvijek u utrobi? Ali to je znao još bolje nego mi Luka koji je bio *liječnik*. Ipak Luka je bio i *evanđelist*; pa je zadržao te riječi »u utrobi« jer za njega one imaju važno značenje... To što ih mnogi suvremenici ispuštaju, umišljena je, nedo-

³⁵ Anđeo joj odgovori: »Duh Sveti sići će na te i sila će te Svevišnjega osjeniti. Zato će to čedo i biti sveto, Sin Božji.

* I odgovorivši, anđeo joj reče: ... Zato će i sveto što će se roditi biti nazvano Sinom Božjim.⁶⁰

⁴⁵ Blažena ti što povjerova da će se ispuniti što ti je rečeno od Gospodina!«

* I blažena koja povjerova da će se ispuniti što joj je rekao Gospodin.⁶¹

⁷⁸ po kojem će nas pohoditi Mlado sunce s visine.

* po kojem će nas pohoditi izlazeće sunce s visine.⁶²

²⁷ I porodi sina svoga, prvorođenca, povi ga i položi u jasje jer za njih nije bilo mjesta u svratištu.

* I rodi⁶³ sina svoga prvorođenca; i povi ga i položi ga u jasje jer za njih ne bijaše mjesta u svratištu.⁶⁴

¹⁴ Slava na visinama Bogu, / a na zemlji mir ljudima, / miljenicima njegovim.

* Slava Bogu na visinama, / a na zemlji mir ljudima dobre volje.⁶⁵

¹⁵ Čim anđeli otiđoše od njih na nebo, pastiri stanu poticati jedni druge: »Hajdemo dakle

puštiva smionost; no čine to očito jer ih ne razumiju... One su navještaj, dan od anđela Mariji u Nazaretu, da će njezino začecje biti u cijelosti »u utrobi«, da će dakle biti posve *unutarnje*: zato će biti začecje djevičansko« (str. 24-24). I dalje: »Valja zamijetiti da je ispuštanje obrasca »u svojoj utrobi« postalo službenim u liturgiji: kako u Francuskoj tako u Italiji (ali ne u Španjolskoj)... Nadamo se da će se u budućnosti ti lekcionari moći popraviti i da će se ponovno uvesti pravi obrazac: 'Evo, začet ćeš u svojoj utrobi...' A pastoralna će zadaća biti da se značenje toga tumači vjernicima« (str. 29).

⁶⁰ Vg prevodi dosl.: Ideoque et quod nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei. I naš je prijedlog doslovan. Slično i Šarić.

⁶¹ BJ nudi i mogućnost prijevoda u 2. licu, kako imaju D-F. Naš prijedlog slijedi Vulgatu: Et beata, quae credidit, quoniam perficientur ea, quae dicta sunt ei a Domino.

⁶² Anatolê znači dosl. izlazak, a znači i izlazak zvijezde (usp. TOB, bilj. uz tekst). BJ još dodaje: istok, mlado sunce (tako D-F). Evo kako su postupili pojedini prijevodi. Einh: das aufstrahlende Licht aus der Höhe; LaBibleLit: un astre est venu nous visiter; TOB: l'astre levant venu d'en haut; BJ: l'Astre d'en haut; CEI: verrà visitarci dall'alto un sole che sorge; Kašić: u kojih je pohodio nas iztehši s visoka; Zagoda: po kojem nas pohodi sunce s visine; Ladan: kojim će nas pohoditi svjetlo s visine; Rupčić: pohodit će nas Zvijezda odozgor. O rješenju D-F usp. Fućak, 117.

⁶³ Tako imaju Zagoda, Šarić, Rupčić; jedino Kašić ima »porodie«. Je li glagol »poroditi« u značenju »roditi« posve nepotreban, trebalo bi možda dodatno proučiti.

⁶⁴ Vg: in deversorio (grč. katalyma); Šarić ima »u gostioni«, Zagoda i Rupčić »u gostionici«, Kašić »u gostinici«.

⁶⁵ Tekst Vulgate (Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis) neznatno popravljiva NVg (Gloria in altissimis Deo, et super terram pax in hominibus bonae voluntatis). Misal, i u izdanju iz 2002., zadržava »liturgijski« tekst, kakav je i u tridentskome misalu: Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis. O tome sam pisao opširno u članku: *O prevodilačkim nedoumicama u himnu Slava Bogu na visini*, u: SB 44/2004., 1, 99-103. Ovdje samo dodajem još neke prijevode toga biblijskoga teksta. Zagoda: Slava Bogu na visini, i na zemlji mir ljudima dobre volje; Ladan: Slava Bogu na visinama, a na zemlji mir ljudima dobre volje (taj prijevod usvajamo kao vlastiti prijedlog, a to će biti obrazloženo kasnije).

do Betlehema. Pogledajmo što se to dogodilo, događaj koji nam obznani Gospodin.«

* I dogodi se čim anđeli otiđoše od njih na nebo, pastiri govoraše jedni drugima: »Prođimo do Betlehema i pogledajmo tu riječ koja se dogodila,⁶⁶ koju Gospodin naznani nama.

¹⁹ Marija u sebi pohranjivaše sve te događaje i prebiraše ih u svome srcu.

* Marija pak čuvaše sve te riječi⁶⁷ prebirući [ih] u svome srcu.

²¹ Kad se navršilo osam dana da bude obrezan, nadjenuše mu ime Isus, kako ga je bio prozvaao anđeo prije njegova začeća.

* I kad se navršilo osam dana da bude obrezan, bi prozvan imenom Isus, kojim ga prozva anđeo prije nego bi začet u utrobi.⁶⁸

³³ Otac njegov i majka divili se što se to o njemu govori.

* A otac njegov i mati bijahu u čudu zbog onoga što se govorilo o njemu.

3⁴ Glas viče u pustinji: / Pripravite put Gospodinu, / poravnite mu staze!

* Glas vapijućega u pustinji: / Pripravite put Gospodnji, / ispravite staze njegove!⁶⁹

²¹⁻²² Kad se krstio sav narod, krstio se i Isus. I dok se molio, rastvori se nebo, siđe na nj Duh Sveti u tjelesnom obličju, poput goluba, a glas se s neba zaori: »Ti si Sin moj, Ljubljeni! U tebi mi sva milina!«

* Dogodi se pak za krštenja svega naroda i nakon Isusova krštenja i za njegova moljenja, da se rastvori nebo⁷⁰ i da siđe na nj Duh Sveti u tjelesnom obličju poput goluba i zaori se glas s neba: »Ti si Sin moj ljubljeni, u tebi mi sva milina!«

4¹³ Pošto iscrpi sve kušnje, davao se udalji od njega do druge prilike.

* I dovršivši sve napastovanje, đavao odstupi od njega do prigode.⁷¹

¹⁸ Duh Gospodnji na meni je / jer me pomaza! / On me posla blagovjesnikom biti siromasima, / proglasiti sužnjima oslobođenje, / vid slijepima, / na slobodu pustiti potlačene,

* Duh Gospodnji na meni je; / jer pomaza me donijeti evanđelje⁷² siromasima, / posla me

⁶⁶ Dosl. prijevod; NVg: hoc verbum, quod factum est. Balz III, 506, napominje da rema nije nipošto samo rečeno. U nedostatku jednoznačna i sigurna tumačenja najlogičnije nam se čini ostati na doslovnom prijevodu (koji zapravo i nije loš: riječ koja se dogodila).

⁶⁷ Vg: verba haec. TOB upozorava na usporednost s Lk 1, 65 (da treba prevesti jednako). Vidi bilj. 65.

⁶⁸ Dosl. prijevod. Tako Vg: priusquam in utero conciperetur. Ovdje vrijedi što je rečeno uz Lk 1, 31.

⁶⁹ Promjene idu za većom vjernošću izvorniku. Glagolski prilog sadašnji u pridjevskoj ulozi iz hrvatskog je jezika, neopravdano, gotovo posve prognan, a suvremene potrebe traže njegovo barem djelomično vraćanje (usp. o tome u knjizi P. Bašić, O hrvatskome crkvenome jeziku, 68-76: *Vox clamantis in deserto*).

⁷⁰ To je dosl. prijevod. Trebalo bi još raditi na tome da se pomire vjernost izvorniku i prilagođenost duhu hrvatskoga jezika. Kašić prevodi: »Učini se tad, karsteći se vas puk i karstivši se Jezus i moleći, otvorio (!) se je nebo« ... Zagoda: »kad se krsti sav narod i pošto se i Isus krsti i moljaše se« ... BJ izbliza slijedi izvornik: »Or il advint, une fois que tout le peuple eut été baptisé et au moment où Jésus, baptisé lui aussi, se trouvait en prière, que le ciel« ... O odabiru »blagovjesnik« usp. Fućak, 86.

⁷¹ Vg: usque ad tempus.

⁷² Vg: evangelizare pauperis. Od drugih samo Kašić prevodi jednostavnim glagolom (pripovidati ubozima). Riječ »evanđelje« zadržavaju samo CEI (annunziare il vangelo) i Zagoda (da navješćujem evanđelje siromasima).

navijestiti sužnjima otpuštenje / i slijepima progledanje, / na slobodu pustiti potlačene,⁷³

²² I svi su mu povlađivali i divili se milini riječi koje su tekle iz njegovih usta, i govorahu: »Nije li ovo sin Josipov?«

* I svi su za njega svjedočili i divili se riječima milosti⁷⁴ koje su izvirale iz njegovih usta, i govorahu: »Nije li to sin Josipov?«

⁵¹² I dok bijaše u jednom gradu, gle čovjeka puna gube! Ugledavši Isusa, padne ničice i zamoli ga: »Gospodine, ako hoćeš, možeš me očistiti.«

* I dogodi se dok on bijaše u jednom od gradova, i gle čovjeka puna gube! Ugledavši pak Isusa i pavši ničice, zamoli ga govoreći: »Gospodine, ako hoćeš, možeš me očistiti.«

⁶³⁵ »Nego, ljubite neprijatelje svoje. Činite dobro i pozajmljujte ne nadajući se odatle ničemu. I bit će vam plaća velika, i bit ćete sinovi Svevišnjega jer je on dobrostiv i prema nezahvalnicima i prema opakima.«

* »Nego, ljubite neprijatelje svoje. Činite dobro i pozajmljujte ne nadajući se povratu. I bit će plaća vaša velika, i bit ćete sinovi Svevišnjega jer on je dobrostiv prema nezahvalnim*a* i opakima.«

³⁸ Dajte i dat će vam se: mjera dobra, nabijena, natresena, preobilna dat će se u krilo vaše jer mjerom kojom mjerite vama će se zauzvrat mjeriti.«

* Dajte i dat će vam se: mjeru dobru, nabijenu, natresenu, preobilnu dat će u krilo vaše jer

kojom mjerom mjerite tom će vam uzvratno biti odmjereno.«

⁴² ... Izvadi najprije brvno iz oka svoga pa ćeš onda dobro vidjeti izvaditi trun što je u oku bratovu.«

* Izvadi najprije brvno iz oka svoga, i tada ćeš ugledati trun u oku brata svojega da ga izvađiš.«

⁷¹ Pošto dovrši sve te svoje besjede narodu, uđe u Kafarnaum.

* Pošto pak izreče sve te svoje riječi u uši puka⁷⁵, uđe u Kafarnaum.

⁷ Zato se i ne smatrah dostojnim doći k tebi. Nego – reci riječ da ozdravi sluga moj.

* Zato ni sebe sama ne smatrah dostojnim da dođem k tebi, nego – reci riječju i neka ozdravi sluga moj.

⁴⁵ Poljupca mi nisi dao, a ona, otkako uđe, ne presta mi noge cjelivati.

* Cjelova mi nisi dao, a ona, otkako uđoh,⁷⁶ ne presta cjelivati mi noge.

⁹³³ I dok su oni odlazili od njega, reče Petar Isusu: »Učitelju, dobro nam je ovdje biti. Načinimo tri sjenice: jednu tebi, jednu Mojsiju, jednu Iliji.« Nije znao što govori.

* I dogodi se dok su oni odlazili od njega, reče Petar Isusu: »Učitelju, dobro je da smo ovdje.⁷⁷ I načinimo tri sjenice: jednu tebi i jednu Mojsiju i jednu Iliji«, ne znajući što govori.

⁷³ Prijevod je znatno približen izvorniku. Vg prevodi doslovno i sintaktički vjerno: Spiritus Domini super me; / propter quod unxit me / evangelizare pauperibus, / misit me praedicare captivis remissionem / et caecis visum ...

⁷⁴ Dosl. prijevod. Vg: in verbis gratiae.

⁷⁵ Dosl. prijevod. Vg: Cum autem implesset omnia verba sua in aures plebis.

⁷⁶ U većini rukopisa stoji: uđoh, a tako ima i grč. krit. izd., što usvajaju Vg, TOB ...

⁷⁷ Dosl. prijevod. Vg: Praeceptor, bonum est nos hic esse.

⁴⁴ »Uzmite k srcu ove riječi: Sin Čovječji doista ima biti predan ljudima u ruke.«

* Dobro čujte riječi ove: Sin naime Čovječji ima biti predan ljudima u ruke.«

⁵¹⁻⁵² Kad su se navršili dani da bude uznesen, krenu Isus sa svom odlučnošću prema Jeruzalemu. I posla glasnike pred sobom. Oni odoše i udoše u neko samarijansko selo da mu priprave mjesto.

* Dogodi se pak dok su se napunjali dani da bude uznesen i čvrsto odluči⁷⁸ Isus putovati u Jeruzalem i posla glasnike pred licem svojim.⁷⁹ I pošavši udoše u selo samarijansko da priprave za njega.

⁹⁵⁹ Drugomu nekom reče: »Pođi za mnom!« A on će mu: »Dopusti mi da prije odem i pokopam oca.«

* Reče pak drugomu: »Idi za mnom!« A on reče: »Gospodine,⁸⁰ dopusti mi da otišavši prvo pokopam oca svojega.«

¹⁰⁶ Bude li tko ondje prijatelj mira, počinit će na njemu mir vaš. Ako li ne, vratit će se na vas.

* I bude li ondje sin⁸¹ mira, počinit će na njemu mir vaš. Ako pak ne bude, vama će se vratiti.

¹⁹ Evo, dao sam vam vlast da gazite po zmijskama i šticipcima i po svojoj sili neprijateljskoj i ništa vam neće naškoditi.

* Evo, dao sam vam moć da gazite po zmijskama i šticipcima i po svojoj sili neprijateljskoj i ništa vam neće nauditi.

⁴² a jedno je potrebno. Marija je uistinu izabrala bolji dio, koji joj se neće oduzeti.«

* a jedno je potrebno. Marija je naime izabrala izvrsni⁸² dio, koji joj se neće oduzeti.«

¹²¹⁵ I dometnu im: »Klonite se i čuvajte svake pohlepe: koliko god netko obilovao, život mu nije u onom što posjeduje.«

* I reče im: »Pazite se i čuvajte se svake pohlepe: jer nečiji život nije u preobilju onoga što posjeduje.«

²³ Ta život je vredniji od jela i tijelo od odijela.

* Duša⁸³ je naime više od jela, a tijelo od odijela.

⁴⁹ »Oganj dođoh baciti na zemlju pa što hoću ako je već planuo!

* »Oganj dođoh baciti na zemlju pa što da htjednem? O, da je već planuo!

¹³¹¹ Kad eto žene koja je osamnaest godina imala duha bolesti. Bila je zgrbljena i nikako se nije mogla uspraviti.

* I gle žena, obuzeta duhom nemoći osamnaest godina, i bijaše zgrčena i ne mogaše se uspraviti nikako.

²⁷ A on će vam reći: 'Kažem vam: ne znam odakle ste. Odstupite od mene, svi zlotvori!'

* I reći će govoreći vam: 'Ne znam odakle ste. Odstupite od mene, svi vi što činite nepravdu!'

⁷⁸ Dosl.: otvrdnu lice svoje. Vg: faciem suam firmavit.

⁷⁹ Dosl. prijevod. Dosl. prevodi i Vg: ante conspectum suum. Od hrv. prijevoda dosl. imaju još Kašić i Ladan.

⁸⁰ Dodatak koji s Vg zadržava i NVg.

⁸¹ Dosl. prijevod, hebraizam. Tako ima Vg, BJ, Šarić.

⁸² Vg: optimam. U grč. je pozitiv: onaj dobri dio (semitizam).

⁸³ BJ u bilješci tumači da je to dosl. i da je »duša« ovdje u biblijskom smislu kao i u r. 19. Tamo je u hrvatskome međutim tako već u tekstu: »Tada ću reći duši svojoj: dušo, evo imaš« ... To je očit primjer kako mnogo toga ovisi o navikama: gdje ćemo reći duša, a gdje život ...

16⁸ »I pohvali gospodar nepoštenog upravitelja što snalažljivo postupi jer sinovi su ovoga svijeta snalažljiviji prema svojim od sinova svjetlosti.«

* »I pohvali gospodar nepravednog upravitelja što je razborito postupio jer sinovi su ovoga svijeta u naraštaju svojem⁸⁴ razboritiji od sinova svjetlosti.«

²⁵ Reče nato Abraham: 'Sinko! Sjeti se da si za života primio dobra svoja, a tako i Lazar zla. Sada se on ovdje tješi, a ti se mučiš.

* A reče Abraham:Sada pak ovdje nalazi utjehu, a ti si u mukama.

18⁷ Neće li onda Bog obraniti svoje izabrane koji dan i noć vape k njemu sve ako i odgađa stvar njihovu?

* A Bog da ne pribavi pravdu svojim izabranicima što vape k njemu dan i noć i da ne bude strpljiv s njima?⁸⁵

21¹³ Zadesit će vas to radi svjedočenja.«

* A⁸⁶ izići će vam na svjedočanstvo.

22¹⁶ Jer kažem vam, neću je više blagovati dok se ne završi (ispuni)⁸⁷ u kraljevstvu Božjem.«

¹⁷ I uze čašu, zahvali i reče: »Uzmite je i razdijelite među sobom.

* I uzevši čašu, zahvali i reče⁸⁸: »Uzmite je i razdijelite među sobom.

⁷⁰ Nato svi rekoše: »Ti si, dakle, Sin Božji!« On im reče: »Vi velite! Ja jesam!«

* A svi rekoše: »Ti si, dakle, Sin Božji!« On pak⁸⁹ reče njima: »Vi velite da ja jesam!«

23³³ Zatim ga skinu, povi u platno i položi u grob isklesan u koji još ne bijaše nitko položen.

* I skinuvši ga, uvi ga u platno i položi ga u grob isklesan u koji još nitko ne bijaše položen.

24¹⁸ te mu jedan od njih, imenom Kleofa, odgovori: »Zar si ti jedini stranac u Jeruzalemu te ne znaš što se u njemu dogodilo ovih dana?«

* a odgovorivši jedan od njih, imenom Kleofa, kaže mu: »Zar⁹⁰ si ti jedini tuđinac u Jeruzalemu i nisi doznao što se u njemu dogodilo ovih dana?«

EVANĐELJE PO IVANU

I⁵ i svjetlo u tami svijetli i tama ga ne obuze (obuhvati).

⁹ Svjetlo istinsko koje prosvjetljuje svakog čovjeka dođe na svijet;

* Bijaše svjetlo istinsko koje prosvjetljuje svakog čovjeka dolazeći⁹¹ na svijet;

⁸⁴ Dosl.; Vg: in generatione sua.

⁸⁵ Rečenica je nejasna jer je glagol makrothimei (biti strpljiv) u prezentu, dok je usporedni glagol u prethodnoj rečenici u konjunktivu aorista za budućnost. Vg prevodi zanemarujući tu razliku. Slijedimo njezin prijevod.

⁸⁶ Dodaje Vg (autem).

⁸⁷ Tako Vg (impleatur) i BJ.

⁸⁸ Prema Vg (gratias egit et dixit); grč. dosl.: zahvalivši reče.

⁸⁹ Vg ispušta »pak«.

⁹⁰ Zadržali smo, uz određeno kolebanje, upitnu česticu »zar« premda je nema u izvorniku. Rečenica je naime poduža i bez upitne čestice teško bi bilo zadržati upitnu intonaciju. »Zar« daje pitanju i ton čuđenja. CEI to izražava tako da rečenicu dijeli na uskličnu i upitnu.

⁹¹ Moglo bi se shvatiti i »dolazećega« (čovjeka). U NVg očito je da se »veniens« odnosi na lux (nominativ), a ne na hominem (akuzativ). A u Vg se odnosi na hominem pa je zato venientem. Mi slijedimo NVg.

¹¹ K svojima dođe i njegovi ga ne primiše.

* U svoja⁹² dođe, a svoji ga ne primiše.

¹⁶ Doista, od punine njegove svi mi primismo, i to milost na milost.

* Jer, od punine njegove svi mi primismo, i to milost za⁹³ milost.

¹⁸ Boga nitko nikada ne vidje: Jedinorođenac – Bog – koji je u krilu Očevu, on ga obznani.

* Boga nitko nikada nije vidio: Jedinorođeni Bog, koji je u krilu Očevu, on ga iskaza.

²³ On odgovori: / »Ja sam glas koji viče u pustinji: / »Poravnite put Gospodnji, / kako reče prorok Izaija.«

* Reče: / »Ja sam glas vapijućega u pustinji: / »Ispravite put Gospodnji, / kako reče prorok Izaija.«⁹⁴

²⁴ A neki izaslanici bijahu farizeji.

* A odaslanici bijahu od farizeja.

²⁴ Kaže joj Isus: »Ženo, što ja imam s tobom? Još nije došao moj čas!«

* I kaže joj Isus: »Što ja imam s tobom, ženo?⁹⁵ Još nije došao moj čas!«

³³ Odgovori mu Isus: »Zaista, zaista, kažem ti: tko se ne rodi nanovo, odozgor, ne može vidjeti kraljevstva Božjega!«

* Odgovori Isus i reče mu: »Zaista, zaista ti kažem: tko se ne rodi odozgor⁹⁶, ne može vidjeti kraljevstva Božjega!«

¹⁵ da svaki koji vjeruje u njemu ima život vječni.

* da svaki koji vjeruje, u njemu ima život vječni.

³⁴ Uistinu, onaj koga Bog posla Božje riječi govori jer Bog Duha ne daje na mjeru.

* Koga naime posla Bog riječi Božje govori, ne daje naime Duha na mjeru.⁹⁷

⁴¹ Kad Gospodin dozna da su farizeji dočuli kako on, Isus, okuplja i krsti više učenika nego Ivan

⁹² Dosl. prijevod. U grč. i u lat. srednji je rod množine.

⁹³ Tako i Vg, zatim BJ koja to opravdava u bilj.; Šarić: milost za milošću.

⁹⁴ V. bilj. uz Lk 3, 4.

⁹⁵ V. bilj. uz Mk 1, 24.

⁹⁶ Anothen znači i odozgor i nanovo; Vg se opredijelila za »odozgor« pa i mi, za razliku od D-F (usp. Fućak, 78), slijedimo taj izbor.

⁹⁷ Iz teksta nije jasno tko daje Duha, Bog ili njegov poslanik. I. Golub (Duh Sveti u Crkvi, Zagreb 1975, 11-21), nakon što je iscrpno analizirao redak Iv 3, 34 i njegov kontekst, zaključuje: »Na temelju jezične analize teksta i uvida ne samo u bliži kontekst nego i u čitav Ivanov opus, došli smo do slijedećeg zaključka: Subjekt glagola didosin (= daje) jest Isus, kojega je Bog poslao« (str. 20). Tomu shvaćanju čini se da je blizak prijevod Vg (Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur, non enim ad mensuram dat Spiritum.) pa mu se približio i naš prijedlog prijevoda. To značenje prihvaća i Einh: »Denn der, den Gott gesandt hat, verkündet die Worte Gottes; denn er gibt den Geist unbegrenzt«; CEI: »Colui che Dio ha mandato dice le parole di Dio e da' lo Spirito senza misura«; Rupčić: »Doista, onaj koga Bog posla, govori Božje riječi. Jer, on daje Duha bez mjere.« – Drukčije LaBibleLit: »En effet, celui que Dieu a envoyé dit les paroles de Dieu, car Dieu lui donne l'Esprit sans compter«; TOB: »En effet, celui que Dieu a envoyé dit les paroles de Dieu, qui lui donne l'Esprit sans mesure« (a u bilj. dodaje da bi se moglo shvatiti kako poslanik daje Duha vjernicima). BJ ima obrnuto nego TOB. Kašić: »Koga je bo Bog poslao, rieči Božje besiedi: ere ne daje na mieru Bog Duha«; Zagoda: »Jer koga je Bog poslao, riječi Božje govori; jer Bog ne daje Duha na mjeru.« Ladan prevodi neodređeno: »Onaj kojega Bog posla taj riječi Božje govori, jer Duh se na mjeru ne daje.«

* Kada dakle dozna Isus⁹⁸ da farizeji dočuše kako [on], Isus, više učenika okuplja i krsti nego Ivan

5³⁹ Vi istražujete Pisma jer mislite po njima imati život vječni.

* Istražujete Pisma jer mislite da u njima imate život vječni.

6⁵⁴ Tko blaguje tijelo moje i pije krv moju, ima život vječni; i ja ću ga uskrisiti u posljednji dan.

* Tko jede⁹⁹ tijelo moje i pije krv moju, ima život vječni; i ja ću ga uskrisiti u posljednji dan.

⁵⁸ Ovo je kruh koji je s neba sišao, ne kao onaj koji jedoše očevi i pomriješe. Tko jede ovaj kruh, živjet će uvijek.«

* Ovo je kruh koji je s neba sišao, ne kakav¹⁰⁰ jedoše oci¹⁰¹ i pomriješe. Tko jede ovaj kruh, živjet će dovijeka.«

7¹ Nakon toga Isus je obilazio po Galileji; nije htio u Judeju jer su Židovi tražili da ga ubiju.

* A nakon toga Isus je hodio po Galileji; nije naime htio hoditi po Judeji jer su Judejci¹⁰² tražili da ga ubiju.

⁸ Vi samo uzidite na blagdan. Ja još¹⁰³ ne uzlazim na ovaj blagdan jer moje se (se moje) vrijeme još nije ispunilo.«

³⁷⁻³⁸ U posljednji, veliki dan blagdana Isus stade i povika: »Ako je tko žedan, neka dođe k meni! Neka pije koji vjeruje u mene!

* U posljednji pak veliki dan blagdana stajao Isus i zavapi govoreći: »Ako tko žeda, neka dođe k meni i neka pije koji vjeruje u mene!¹⁰⁴

³⁹ To reče o Duhu kojega su imali primiti oni što vjeruju u njega. Tada doista ne bijaše još došao Duh jer Isus nije bio proslavljen.

* To pak reče o Duhu kojega su imali primiti oni što su povjerovali u njega. Duha naime još ne bijaše jer se Isus ne bijaše proslavio.¹⁰⁵

8²⁵ Nato mu oni rekoše: »A tko si ti?« Odvрати Isus:

»Ta što da vam s početka opet zborim?

* Rekoše dakle njemu: »Tko si ti?« Reče njima Isus:

»Od početka: ono što i govorim vama.¹⁰⁶

³⁴ Odgovori im Isus: »Zaista, zaista, kažem vam: tko god čini grijeh, rob je grijeha.

⁹⁸ Inačica koju prihvaća i NVg.

⁹⁹ Dosl. gristi, žvakati. »Ivan se služi neobično stvarnim jezikom da označi sudjelovanje u euharistiji. Po židovskom običaju jelo na pashalnoj večeri moralo se pažljivo prožvakati« (bilj. TOB). S toga razloga možda bolje odgovara »jesti« nego »blagovati«. U talijanskom se tijelo zove »carne«, a u njemačkom »Fleisch« – i jedno i drugo znači »meso«; Kašić ima: put; drugi hrv. prijevodi, pa i Ladan, imaju »tijelo«.

¹⁰⁰ Grč. kathos, lat. sicut = kako.

¹⁰¹ Kad se u hrv. već razlikuje oci/očevi, ovdje treba oci. Tako imaju Kašić, Zagoda, Ladan. Zagoda, Ladan i Rupčić dodaju »vaši«, čega nema ni grč. ni Vg.

¹⁰² Na ovom se primjeru dobro vidi kako je važno imati precizne pojmove. Iz hrv. prijevoda proizlazi da su »Židovi« bili u Judeji, a jesu li bili i u Galileji? Po Galileji je Isus hodio.

¹⁰³ Vg ima inačicu bez »još«, a tako i BJ. U grčkom je ona u tekstu.

¹⁰⁴ Postoje različite varijante glede interpunkcije. Mi slijedimo Vg.

¹⁰⁵ Ovo je inačica koju slijedi Vg. Tako je i u grč. u tekstu.

¹⁰⁶ Tekst veoma težak, mogući su različiti prijevodi. Slijedimo NVg koja prevodi dosl. s grč. i malo popravljajući Vulgatu; s NVg slaže se BJ. Einh: »Warum rede ich überhaupt noch mit euch?«; TOB: »Ce que je ne cesse de vous dire depuis le commencement«, a u bilj. navodi mnoge mogućnosti prevođenja. Ladan: »Ono isto što vam već od početka govorim.« Zagoda: »Svakako to, što vam

* Odgovori njima Isus: »Zaista, zaista vam ka-
žem: tko god čini grijeh, rob je.¹⁰⁷

⁴⁴ Vama je otac đavao i hoće vam se vršiti pro-
htjeve oca svoga. On bijaše čovjekoubojica od
početka i ne stajaše u istini jer nema istine u
njemu: kad govori laž, od svojega govori jer je
lažac i otac laži.

* Vi ste od oca đavla i hoće vam se činiti pro-
htjeve oca svoga. On bijaše čovjekoubojica od
početka i ne stajaše¹⁰⁸ u istini jer nije istina u
njemu: kad govori laž, iz svojega govori jer la-
žac je i otac njegov.¹⁰⁹

⁹³⁸ A on reče: »Vjerujem, Gospodine!« I baci
se ničice preda nj.

* A on reče: »Vjerujem, Gospodine!« I poklo-
ni mu se ničice.

¹⁰²⁹ Otac moj, koji mi ih dade, veći je od svih i
nitko ih ne može ugrabiti iz ruke Očeve.

* Otac moj, koji mi [ih] dade, veći je od svih i
nitko ne može otimati iz ruke Očeve.

¹¹⁴⁸ Ako ga pustimo tako, svi će povjerovati u
nj pa će doći Rimljani i oduzeti nam ovo mje-
sto i narod!«

* Ako ga pustimo tako, svi će povjerovati u nj pa će
doći Rimljani i oduzeti nam i¹¹⁰ mjesto i narod!«

¹³²⁻⁴ I za večerom je đavao već bio ubacio u
srce Judi Šimuna Iškariotskoga da ga izda. A
Isus je znao da mu je Otac sve predao u ruke

i da je od Boga izišao te da k Bogu ide pa usta
od večere, odloži haljine,

* I za večerom, kad je đavao već bio ubacio
u srce Judi Šimuna Iškariotskoga da ga izda,
znajući da je njemu Otac sve predao u ruke i
da je od Boga izišao i k Bogu ide, usta od ve-
čere i odloži svoje haljine,

¹⁴¹⁷ Duha Istine, kojega svijet ne može primiti
jer ga ne vidi i ne poznaje. Vi ga poznajete jer
kod vas ostaje i u vama je.

* Duha istine, kojega svijet ne može primiti
jer ga ne vidi i ne poznaje. Vi ga poznajete jer
kod vas ostaje; i u vama će biti.

¹⁶ To sam vam govorio da se ne sablaznite.

* To vam rekoh da se ne spotaknete.¹¹¹

¹⁹¹³ Čuvši te riječi, Pilat izvede Isusa i posadi
na sudačku stolicu na mjestu koje se zove Li-
tostrotos, hebrejski Gabbatha,

* Pilat dakle čuvši te riječi, izvede Isusa i sje-
de¹¹² na sudačku stolicu na mjestu koje se zove
Lithòstrotos, hebrejski Gabbatha,

²⁰¹⁷ Kaže joj Isus: »Ne zadržavaj se sa mnom
jer još ne uzidoh Ocu, nego idi mojoj braći i
javi im: Uzlazim Ocu svomu i Ocu vašemu,
Bogu svomu i Bogu vašemu.«

* Kaže joj Isus: »Nemoj me držati,¹¹³ još nai-
me ne uzidoh Ocu, nego idi mojoj braći i reci
im: Uzlazim Ocu svojem i Ocu vašem, Bogu
svojem i Bogu vašem.«

odavno govorim.« Rupčić: »Što da vam uopće govorim?« CEI: »Quello che fin dal principio
anch'io vi dico.«

¹⁰⁷ Tako ima Vg.

¹⁰⁸ U grčkom je perfekt, a u Vg imperfekt. I Ladan ima imperfekt (ne prebivaše).

¹⁰⁹ Vg prevodi dosl.: quia mendax est et pater eius.

¹¹⁰ Vg: et tollent nostrum et locum et gentem.

¹¹¹ Glagol »spotaknuti se« ovdje je dobar, ali nema sve izvedenice kao glagol »sablazniti se«.

¹¹² Kad je glagol kathizo neprijelazan, znači sjesti (consido: Zerwick); Vg: sedit; Šarić: sjede.

¹¹³ Nije jasno što je Isus htio reći. Vg ima »noli me tangere«, a NVg to mijenja u »noli me tenere«. Odatle i naše »držati«. To je vrlo vjerojatno ako se ima na umu Mt 28, 9, gdje se govori o Mariji Magdaleni i drugoj Mariji kako su se bacile do nogu Isusovih i držale ih objumljene.

4. Zaključna razmišljanja

Uz pojedine primjere izneseni su prijedlozi kako bi se moglo prevesti u skladu s načelima koja zagovaramo. U bilješci je redovito spomenuto u čemu je problem, a prijedlog je kratko obrazložen. Ovdje ćemo na temelju svega toga pokušati izložiti glavne nedoumice, jer o njima je poglavito i riječ, što je i iz naslova vidljivo.

Svako prevođenje Svetoga pisma vrlo je složeno, a liturgija ima i dodatne zahtjeve. Svi se oni mogu općenito svesti na dva: vjernost izvorniku i prikladnost za liturgijsku uporabu. Ta dva zahtjeva mogu međutim doći u sukob pa su potrebni kompromisi, a u njima nije moguće posve izbjeći subjektivnost.

Općenito je poznato da je u Vulgati jako naglašena vjernost izvorniku u svakom pogledu. Vulgata se čak navodi kao primjer ropskoga prevođenja, a to se opet opravdava ondašnjim shvaćanjem prevođenja, pogotovo kad je riječ o Svetome pismu. Nova vulgata mjestimice popravlja Vulgatin tekst. S obzirom na vjernost izvorniku popravlja i one sitne pojedinosti koje su Vulgati možda promakle pa bi ona stoga, ako bismo »ropsko« prevođenje ocjenjivali negativno, dobila još negativniju ocjenu. No to se vjerojatno nitko ne bi usudio izreći.

Stari hrvatski prijevodi (npr. Kašićev, 1631.–1637.) bili su, i sadržajno i izričajno, naglašeno vjerni predlošku s kojega su prevodili. Navike su se s vremenom podosta promijenile, no i danas ima zagovornika naglašene vjernosti izvorniku.

Što se tiče vjernosti izvorniku, prevoditelji se najviše spotiču o hebraizme. Njih bi u načelu trebalo čuvati. Tako postupa Vg i s njome NVg, a od suvremenih prevodilaca k tome naglašeno teži Tomislav Ladan. Mi smo ih u načelu zadržali, neke ipak uz određena kolebanja (usp. npr. Mk 5, 29).

U hebraizmima su česti pojmovi »duša« i »sin«. Od naših primjera duša dolazi u tri. U Lk 12, 23 svi suvremeni prevoditelji, osim Ladana, umjesto »duša« imaju »život«, a uz Lk 12, 19 TOB to ovako obrazlaže: »Ovdje kao često u SZ duša znači cijelo biće, osobu. Prema tome, može se prevesti pojmom život (6, 9; 9, 24; 12, 20.22.23; 14, 26; 17, 33; 21, 19) ili osobnom zamjenicom (12, 19).« Međutim, u Lk 12, 19 u hrvatskom je, za razliku primjerice od njemačkoga i francuskoga, zadržana riječ »duša« i, zbog navike, to nimalo ne djeluje neobičnim: »Tada ću reći duši svojoj: dušo, evo imaš ...«¹¹⁴ Isto tako bismo sasvim mirno mogli reći: »Duša je naime više od jela, a tijelo od odijela« (Lk 12, 23), kako smo i predložili, a za to se mogu naći barem dva razloga: navikavati se na biblijsko značenje riječi duša, a s druge strane neredoviti izričaji, kakve je i Isus upotrebljavao, bolje se pamte i očekuje se njihovo tumačenje. U tu bi kategoriju išao i primjer: »Dode li tko k meni, a ne mrzi¹¹⁵ svoga oca i majku ... (Lk 14, 26).

¹¹⁴ LaBibleLit: »Alors je me dirai à moi même ...«; Einh: »Dann kann ich zu mir selber sagen ...«

¹¹⁵ Tu neki prijevodi ipak izbjegavaju glagol »mrziti«, npr. LaBibleLit, Einh.

U Mt 16, 25 kaže Isus: »Tko hoće život (dosl. dušu) svoj spasiti, izgubit će ga, a tko izgubi život (dosl. dušu) svoj poradi mene, naći će ga.« TOB u bilješci tumači da biblijski grčki često upotrebljava riječ duša umjesto osobnih zamjenica. Osobna zamjenica stoji u sličnom tekstu, u Mt 16, 24: »neka se odrekne samoga sebe«.

I posljednji primjer, Iv 10, 11: »Ja sam pastir dobri. Pastir dobri život (dosl.: dušu) svoj polaže za ovce.«

Dakle, izgubiti dušu poradi Isusa, položiti dušu svoju za ovce. I ovdje ostaje pitanje mora li prijevod tumačiti nejasnoće ili ih treba ostaviti za naknadno tumačenje. U svim prijevodima ima mnogo potvrda i za jedno i drugo i nije moguće povući točnu granicu. Uvijek nešto ostane za osobnu procjenu, no treba razmišljati problemski. Kad je u pitanju riječ »duša«, dobro je navikavati se i na one izričaje koji, pogotovo kad su novi, zbunjuju.

»Sin« u našim primjerima dolazi dvaput kao sastavni dio hebraizma. Jedan smo zadržali (Lk 10, 6; v. tamo), a drugi, u Mk 2, 19, izbjegava i NVg: mijenja »filii nuptiarum« u »convivae nuptiarum« (v. i taj primjer).

Vulgata (i s njome Nova vulgata) naglašeno teži i sintaktičkoj vjernosti izvorniku. U vlastiti izričaj pretače izvornik i sastavom rečenice. To je najzamjetljivije u uporabi participâ i glagolskih vremena. Grčki i latinski u tome su bliski pa je to nastojanje i očekivano. Međutim, suvremene jezične navike, uključujući i hrvatske, dosta su se udaljile od toga, ali je slobodno barem upitati je li to opravdano i koliko jezik prijevoda Svetoga pisma i liturgije smije ići vlastitim putem.

S obzirom na vjernost izvorniku susreli smo se još s nekim pojavama koje pripadaju stilskim vlastitostima grčkoga jezika. To su anakolut (v. bilj. 35) i polysindeton (v. bilj. 39). Je li potrebna vjernost izvorniku i u tim osobinama?

Kad je posrijedi vjernost izvorniku, nameće se još jedno pitanje, a susreli smo ga u Lk 2, 14. Uputa »Liturgiam authenticam« u br. 36 traži ujednačenost i postojanost svetopisamskog teksta te da bude samo jedan odobren tekst koji neka se upotrebljava »u svim dijelovima raznih liturgijskih knjiga«. Na primjeru Lk 2, 14 zamjećuje se međutim da ni same latinske liturgijske knjige ne usklađuju tekst tako da bude u svima jednak. Tekst Vulgate (Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonae voluntatis) neznatno popravlja NVg (Gloria in altissimis Deo, et super terram pax in hominibus bonae voluntatis), a misal, i u izdanju iz 2002., zadržava »liturgijski« tekst, kakav je i u tridentskome misalu: Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis. Ako je prijevod u misalu dobar i ako se on smatra »tradicionalnim liturgijskim«, moglo se očekivati da će biti preuzet u NVg jer i tamo se uvažavaju ti razlozi. No to nije učinjeno i kao da se time želi reći da u molitvenom dijelu tekst smije biti ponešto različit.

Druga je skupina zahtjeva prikladnost za liturgijsku uporabu. Govoreći o svome prijevodu, a to je prijevod za liturgiju (D-F), Jerko Fućak piše: »I možda

je najtemeljitiya značajka DF prijevoda upravo tijesna prislonjenost uz grčki izvornik – u svakom pogledu: ne samo u pogledu preciznosti misli i sadržaja nego i u pogledu efektivnog i afektivnog izričaja, višeznačnosti, novosti izričaja, zbiženosti, zvučnosti, suzvučnosti, dojmovitosti, aliteracija, onomatopeja, igre riječi, kontrasta, nedorečenosti, neizgladenosti stila i njegove neujednačenosti, uzrujanosti, uzavrelosti, sinoptičnosti (u sinopticima i u Pavlu), paralelizama ...«

Budući da je Sveto pismo i literarno djelo pa određeni zahtjevi za prevodenje dolaze i odatle, možemo se složiti sa svime što je tu rečeno, no i sam Fućak odmah dodaje: »Dakako, sve to toliko koliko to dopušta jasnoću, duh i stil hrvatskog jezika.«¹¹⁶

Tu međutim već nastupa osobna prosudba pojedinog prevoditelja, ali – kad je riječ o liturgijskome tekstu – valja se obzirati i na to što će biti prihvaćeno, a što neće.

To što je Jerko Fućak izrekao kao cilj i želju, u praksi je svojim prijevodom pokušao ostvariti iskusni prevodilac i vrsni stilist Tomislav Ladan. On se nije bojao – kako bi kazao Fućak – »tijesne prislonjenosti uz grčki izvornik«, a kako nije prevodio za liturgiju, nije se morao pitati što će biti prihvaćeno, a što neće. U svakom slučaju, on je pokazao da je vjernost izvorniku moguća mnogo više nego se općenito misli i zato je njegov prijevod u tom pogledu značajan prinos. No pitanje je koliko je uspio zadovoljiti biblijsku i teološku stranu.

Tko bude ocjenjivao Ladanov prijevod, mislim da će još nešto morati imati na umu: jezik Ladanova prijevoda odlikuje se, prema onome kakav sam uvid uspio steći, visokom stilskom dotjeranošću, a tekstovi Svetoga pisma s obzirom na tu komponentu vrlo su raznoliki, a razlika ima i u samome Novom zavjetu. Kako u tome ostati vjeran izvorniku? Fućak je problem dobro postavio teoretski (v. gore navedeni tekst), ali kao da nije bilo dovoljno hrabrosti da se to i u praksi ostvari.

U prijedlozima iznesenima na prethodnim stranicama nastojali smo uspostaviti »tijesnu prislonjenost uz grčki izvornik« te smo naznačili u bilješkama sva odstupanja od te želje. Isto se nastojanje prepoznaje u odnosu Vg (NVg) i Ladanova prijevoda prema grč. izvorniku. Odstupanja međutim ima i u jednom i u drugom slučaju. Pa evo razlika zamijećenih u primjerima koje smo razmotrili. U odnosu prema grčkome Vg u Mt 11, 2-3, Mk 3, 21 i Lk 21, 13 izbjegava jedan od dva usporedna grčka participa; u Mk 16, 2 dodaje »iam«, što je mala stilska i semantička precizacija, a u Lk 7, 1 i 21, 13 »autem«, također iz stilskih razloga;¹¹⁷ u Mt 16, 23 i Lk 22, 70 ne prevodi pak grčki »de«. Zanimljivo je da u latinskome oba puta rečenica počinje sa »qui«, koji je tu u posebnoj ulozi za rečeničnu nadovezu pa se po svoj prilici ne osjeća potreba za »autem«.

¹¹⁶ J. Fućak, *Neki problemi* (nav. u bilj. 1) 75-76.

¹¹⁷ Moguće je također da je tu posrijedi inačica jer grč. *de* dolazi u nekim rukopisima, ali nije prihvaćen u tekstu krit. izdanja.

Poneka razlika nađe se i između grč. i Ladanova prijevoda. Tako primjerice u Lk 9, 51 nije preveden grč. de (pak), a u 9, 59 izbjegnut je particip (pošavši). U Lk 10, 42 dodan je »samo«, a u 22, 70 de (Vg: autem) preveden je sa »i« (trebalo bi: a, pak); u Iv 1, 24 te 2, 4 i 7, 1 nije preveden veznik kai,¹¹⁸ a u 7, 39 de; u Iv 8, 44 dodano je »svoga«.

Ipak se ta zapažanja, i u jednom i u drugom slučaju (Vg i Ladan), odnose na premalo primjera da bi se mogla iznijeti teza jesu li posrijedi propusti zbog neopreznosti ili se razlike mogu opravdati prevodilačkim razlozima.

Budući da smo se ovdje susreli s vrlo specifičnim primjerima (samo teža mjesta) i da su tekstovi vrlo kratki, teško bi bilo govoriti o tendencijama pojedinih prijevoda, premda se one i ovdje naziru.¹¹⁹ Nadam se da će ova istraživanja poslužiti i drugima kao poticaj da se traženja nastave.¹²⁰

Bibliografija

1. Izvori

Izdanja Svetoga pisma (izbor)

- BJ = La Bible de Jérusalem. La Sainte Bible traduite en français sous la direction de l'École biblique de Jérusalem, Nouvelle édition entièrement revue et augmentée, Paris 1973 (=1986)¹²¹ – hrv. izd. Jeruzalemska Biblija. Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz »La Bible de Jérusalem, Zagreb, KS, 1994.
- CEI = La sacra Bibbia. Nuovo Testamento, Conferenza Episcopale Italiana, Vatikan, Libreria Editrice Vaticana, 1997.
- D-F = Novi zavjet. S grčkog izvornika preveli Bonaventura Duda i Jerko Fućak, deveto, revidirano izdanje, Zagreb 1985.
- Einh = Die Bibel. Altes und Neues Testament. Einheitsübersetzung, herausgegeben im Auftrag der Bischöfe Deutschlands ..., Herder 1996.
- grč. = Novum Testamentum Graece. Post Ebehrhard Nestle et Erwin Nestle communiter ediderunt K. Aland ... Stuttgart ²⁶1983.

¹¹⁸ Moguće je da je i tu posrijedi inačica jer grčko krit. izdanje uz »kai« ima znak nesigurnosti. Ladan ne naznačuje izdanje grč. teksta iz kojega prevodi.

¹¹⁹ Kanio sam to što je ovdje izloženo pokazati na malo dužem tekstu, no od toga sam odustao zbog dužine članka. To neka ostane za neku drugu prigodu.

¹²⁰ Budući da ovaj rad ima naglašeno praktičnu svrhu, spominjem još neke tekstove gdje treba uvažiti zahvate Nove vulgate: u Mt 21, 22 NVg izostavlja zagrada: »I sve što zaištete u molitvi vjerujući, primit ćete.« Redak Mk 7, 16 NVg ispušta, a na dva mjesta mijenja ime: u Mk 6, 3: i brat Jakovljevi, i Josipov (Josetov) te u Mk 15, 40: Jakova Mlađega i Josipa (Joseta).

¹²¹ Ista naznaka (Nouvelle édition entièrement revue et augmentée) navedena je i u izd. iz 1998, no to mi izdanje nije bilo dostupno pa ne znam je li mijenjano. Vjerojatno nije.

- Kašić = *Versio Illyrica selecta ...* (cjelovit prijevod SP, 1631.–1637; editio princeps 1999.–2000).
- LaBibleLit = *La Bible de la Liturgie. Traduction officielle pour les célébrations*, Paris 1993.
- Ladan = *Evangelje po Ivanu. Prijevod s grčkog Tomislav Ladan*, Sarajevo 1980.
= *Evangelje po Luki, Plehan* 1985.
= *Evangelje po Marku, Mostar* 1990.
- NVg = *Nova vulgata bibliorum sacrorum editio, ed. typica altera*, Libreria Editrice Vaticana, 1986.
- Rupčić = *Novi zavjet i Psalmi. Novi zavjet s grčkog a Psalme s hebrejskog izvornika preveo Ljudevit Rupčić. Šesto izdanje Novog zavjeta i prvo izdanje Psalama*, Mostar 2000.
- Šarić = *Sveto pismo Novoga zavjeta. Preveo dr. Ivan Ev. Šarić, Oberndorf* 1967.
- TOB = *La Bible. Traduction oecuménique. Édition integrale*, Paris 1997 (=1988). - hrv. izd. *Novi zavjet s uvodima i bilješkama Ekumenskog prijevoda Biblije*, Zagreb, KS, 1992.
- Vg = *Novum Testamentum. Graece et Latine, apparatu critico instructum edit A. Merk, Romae* 1964 (= *Vulgata Sixto-Clementina*, 1592).
- Zagoda = *Sveto pismo Novoga zavjeta. Prvi dio: Evangelja i Djela apostolska. Iz izvornog teksta preveo Franjo Zagoda*, Zagreb 1938.

2. Literatura

- Bašić, P., *Hrvatsko teološko nazivlje u Parčićevu Hrvatsko-talijanskom rječniku (1901.)* (predano u tisak za zbornik Trećega hrvatskoga slavističkoga kongresa).
- , [O hrvatskome liturgijskome prevođenju], SB 44/2004, 1, 99-103 (O prevodilačkim nedoumicama u himnu Slava Bogu na visini); SB 45/2004, 2, 74-82 (Još neke prevodilačke nedoumice u Redu mise); SB 45/2004, 3, 61-67 (O nekim kolebanjima u liturgijskome prevođenju).
- , *O hrvatskome crkvenome jeziku. Rasprave, ogledi, ocjene*, Zagreb 2002.
- , *O prevođenju liturgijskih tekstova. Uputa Vijeća za provedbu konstitucije o sv. liturgiji Comme le prévoit*, u: SB 38/1998, 4, 361-374 (prijevod dokumenta i komentar).
- Baur, W., *Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur*, Berlin 1971.

- Costa, E., Tradurre la Bibbia per la liturgia, *Rivista liturgica* 85/1998, 943-950.
- Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament, hrsg. v. Horst Balz und Gerhard Schneider, I-III, Stuttgart ... 1980–1983.
- Fučak, J., Imperfekti i aoristi u hrvatskim prijevodima Novoga zavjeta, u: U službi riječi. Spomenspis Franji Carevu, Makarska 1991, 55-68.
- , Neki problemi i načela prevođenja Novoga zavjeta, u: BS 55/1985, 1-2, 71-90 i 58/1988, 1, 110-122 (ovdje naslov: Neki stilistički problemi prijevoda Novoga zavjeta).
- Instructio »Liturgiam authenticam« (uputa o izdavanju liturgijskih tekstova na narodnim jezicima; u Prilogu iz Upute donosimo u hrvatskom prijevodu dio koji govori o prevođenju Svetoga pisma).
- Manzi, F., Tradizione e traduzioni della sacra Scrittura in »Liturgiam authenticam«, *Notitiae* 38/2002, 11-12, 602-635.
- Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament, hrsg. v. Gerhard Kittel, I-X, Stuttgart 1966-1978.
- Zerwick, M., *Analysis philologica Novi Testamenti Graeci*, Romae 1966.

Prilog: O prevođenju Svetoga pisma za liturgiju (izvadak iz Upute »Liturgiam authenticam«)

2. Ini propisi glede prevođenja Svetoga pisma i priprave lektionara

34. Veoma je poželjno da se uz poštivanje načela zdrave egzezeze i birane književne dotjeranosti izradi prijevod Svetoga pisma, u kojem bi se pak brižljivo pazilo, s gledišta stila, na osobit izbor riječi svojstven liturgijskoj porabi, kao i na odabir ovoga ili onoga tumačenja.

35. Gdje takva prijevoda Svetoga pisma na neki određeni jezik nema, morat će se uporabiti koji od već prije pripremljenih prijevoda, pa taj prijevod prema potrebi preinačiti, kako bi bio pogodan za uporabu u liturgijskom okružju, prema načelima što se iznose u ovoj Uputi.

36. Da bi vjernici mogli pamti bar najznačajnije svetopisamske tekstove, prema kojima će se ravnati i u privatnim molitvama, od najveće je važnosti da se svetopisamski prijevod namijenjen liturgijskoj porabi odlikuje određenom ujednačenošću i postojanošću, tako da na svakom području postoji samo jedan odobren prijevod, koji će se rabiti u svim dijelovima raznih liturgijskih knjiga. Takva je postojanost nadasve poželjna u onim svetopisamskim prijevodima za kojima se češće poseže, npr. u psalteriju koji je temeljna knjiga molitava za kršćanski narod.¹²² Biskupske se konferencije usrdno potiču neka se na

¹²² Usp. Pavao VI, Ap. konst. *Laudis canticum*, 1. studenoga 1970, br. 8: AAS 63 (1971) 532-533; *Officium Divinum, Liturgia Horarum iuxta Ritum romanum, editio typica altera* 1985: Opća uredba liturgije časova, br. 100; Ivan Pavao II, Apost. pismo *Vicesimus quintus annus*, br. 8: AAS 81 (1989) 904-905.

svojim područjima pobrinu za dopuštenje i cjelovito izdanje Svetoga pisma namijenjeno proučavanju i privatnom čitanju vjernika; to izdanje neka se u svakom pogledu podudara s tekstom rabljenim u svetoj liturgiji.

37. Ako biblijski prijevod od kojega se sastavlja lekcionar sadrži čitanja različita od onih što su predložena u latinskom liturgijskom tekstu, treba paziti da sve bude u skladu s Novom vulgatom kad je u pitanju utvrđivanje kanonskoga teksta Svetog pisma.¹²³ Zato u deuterokanonskim tekstovima i drugdje, i to kad se rukopisne predaje razilaze, treba liturgijski prijevod načiniti prema onoj predaji koja se donosi u Novoj vulgati. Ako koji već načinjeni prijevod nudi odabir protivan onima što se donose u Novoj vulgati, u pogledu tekstovne predaje na koju se oslanja, na slijed redaka ili slično, treba to popraviti pri izradbi svakoga lekcionara, tako što će se uspostaviti sklad s latinskim liturgijskim tekstom. U pripremi novih prijevoda bit će korisno, premda nije obvezno, da označivanje redaka najtješnje slijedi taj tekst.

38. Često se smije, ako se slažu kritička izdanja i ako to općenito potvrđuju stručnjaci, uvesti drukčije čitanje retka. To ipak nije dopušteno, gledom na liturgijske tekstove, ako se radi o onim pojedinostima čitanja koje su važne zbog svoje sukladnosti s liturgijskim okruženjem, odnosno ako su na uštrb načelima iznesenima u ovoj Uputi. U pogledu mjesta o kojima se kritika teksta ne slaže jednodušno, treba se osobito obazirati na izbore koje sadrži latinski odobreni tekst.¹²⁴

39. Opseg biblijskih ulomaka neka se u svemu uskladi s Redom misnih čitanja ili s inim liturgijskim tekstovima koji su odobreni i priznati, već prema prigodi.

40. Uz poštivanje zahtjeva zdrave egzegeze, neka se svakako vodi briga da se riječi iz općenito rabljenih svetopisamskih izreka zadrže u vjerskoj pouci, u katehezi i u molitvama što su izraz pučke pobožnosti. Na drugoj se strani svim silama valja truditi da se ne prihvaća rječnička građa ili stil koje katolički puk ne bi lako razlikovao od govornih navika nekatoličkih crkvenih zajednica odnosno inih religija, kako se time ne bi poticala pomutnja ili izazivala nepravilika.

41. Neka se uznastoji da prijevodi budu u skladu s onim smislom svetopisamskih mjesta koji je prenošen liturgijskom porabom i predajom u crkvenih otaca; pogotovu kad su posrijedi nadasve važni tekstovi, poput psalama i čitanja uzimanih za poglavita slavlja kroz liturgijsku godinu; za te se prigode treba vrlo pomnjivo pobrinuti da prijevod izražava predajno kristološko, tipološko ili duhovnosno značenje, kao i da uočljivo pokazuje jedinstvo i vezu između obaju Zavjeta.¹²⁵ Zbog toga:

¹²³ Usp. Ekumenski trid. sabor, Sjednica IV, 8. travnja 1546., *De libris sacris et de traditionibus recipiendis* i *De vulgata editione Bibliorum et de modo interpretandi s. Scripturam*; Denz.-Schönm., br.1501-1508; Ivan Pavao II, Ap. konst. *Scripturarum thesaurus*, 25. travnja 1979.: AAS 71 (1979) 558-559.

¹²⁴ Usp. Pavao VI, *Allocutio ad Cardinales et ad Curiae Romanae Praelatos*, 23. prosinca 1966., br. 11: AAS 59 (1967) 53-54; *Allocutio ad Cardinales et ad Curiae Romanae Praelatos*, 22. prosinca 1977.: AAS 70 (1978) 43; Ivan Pavao II, Ap. konst. *Scripturarum thesaurus*, 25. travnja 1979.: AAS 71 (1979) 558; *Nova Vulgata Bibliorum Sacrorum*, editio typica altera 1986, Praefatio ad Lectorem.

¹²⁵ Cf. *Officium Divinum*, *Liturgia Horarum iuxta Ritus romanum*, editio typica altera 1985: Opća uredba liturgije časova, br. 100-109.

- a) korisno je držati se Nove vulgate onda kad je između mogućih različitih inačica prijeko potrebno odlučiti se za onu najpodobniju da izrazi način kako je dotični zapis, po ustaljenu pravilu, čitan i prihvaćan u okviru latinske liturgijske predaje;
- b) da bi se postigle te nakane, isto je tako potrebno posezati za najstarijim prijevodima Svetoga pisma, npr. za grčkim prijevodom Staroga zavjeta općenito nazivanim ‘Septuaginta’; on je kršćanima služio već od starodrevnih vremena Crkve;¹²⁶
- c) prema predaji od pamtivijeka prihvaćanoj, pače jasno vidljivoj već u rečenom prijevodu Septuaginte, ime Boga Svemogućega, na hebrejskom naznačivano svetim četveroslovom (tetragramom), u latinskom je potrebno prevoditi riječju Dominus, a na pojedinom narodnom jeziku iskazivati nekom riječju istoga značenja. Najzad neka prevoditelji budu neumorno podsjećani da pažljivo pregledavaju povijest tumačenja za koju se podatci mogu crpiti iz svetopisamskih mjesta iznošenih u spisima crkvenih otaca, a i iz svetopisamskih prikaza što ih dosta često nude kršćanska umjetnost i crkveni himni.

42. Iako se valja čuvati unošenja nejasnoće u okružje svetopisamskih mjesta, neka prevoditelj uvažava to da riječ Božja navješćivana u liturgiji nije poput kakva povijesnoga dokazala. Biblijski se, naime, zapis ne bavi samo ljudima i događajima Staroga i Novoga zavjeta nego i otajstvima spasenja te se tiče i vjernikâ našega vremena, kao i njihova života. Sve i poštujući sveudilj pravilo vjernosti zapisu izvornika, kada neka riječ ili izričaj pruža mogućnost izbora između više mogućih načina prevođenja, neka se pokuša postići ne bi li dotični izbor pridonio slušatelju da u osobama i događajima iznošenima u tekstu što življe prepozna sama sebe i takoreći obrise vlastita života.

43. Svi izrazi što likove i djela nebeskih bića predočuju u ljudskom obličju ili ih iskazuju ‘konkretnim’ odnosno jasno određenim nazivcima, kako to nadasve često biva u svetopisamskom govoru, gdjekad zadržavaju svoju izražajnost samo ako se prevedu doslovno; kao što to biva kod riječi amabulare : hoditi, brachium : ruka, digitus : prst, manus : ruka, vultus : lice; caro : pùt, meso, cornu : rog, os : usta, semen : sjeme, visitare : pohoditi; njih je bolje ne pojašnjivati ili podvrgavati tumačenju pomoću ‘apstraktnijih’ odnosno neodređenijih riječi iz narodnoga jezika. Što se tiče gdje kojih riječi, poput onih koje se u Novoj vulgati prevode kao anima i *spiritus*, valja paziti na načela izložena gore pod br. 40-41. Stoga se treba kloniti toga da se pred njima daje prednost osobnoj zamjenici ili kojem ‘apstraktnijem’ glagolu, osim ako je to u ovom ili onom slučaju naprosto neizbježno. Neka se, naime, ima na umu da doslovan prijevod izričajâ koji su u narodnom jeziku uočljivi kao čudni baš zbog toga istoga razloga potiču slušatelja da ih istraži te daju povoda za pružanje kateheze, za vjersku pouku.

44. Da bi prijevod bio prikladniji za izgovaranje u liturgiji, prijeko je potrebno kloniti se svakoga izričaja koji je za slušanje nedostatno jasan ili je do te mjere zamršen da slušatelju izmiče njegov smisao.

45. Pored onoga što se iznosi u *Prethodnim napomenama uz Red misnih čitanja* neka se u pripravi biblijskoga lekcionara na narodnom jeziku pazi na ovo što slijedi:

- a) Svetopisamska mjesta donesena u *Prethodnim napomenama* neka se u svemu slažu s prijevodom tih istih mjesta u biblijskim čitanjima sadržanima u lekcionaru.

¹²⁶ II. vat. sabor, Konst. *Dei Verbum*, br. 22.

- b) Isto tako naslovi prikazâ sadržaja stavljeni na početak čitanjâ neka točno odražavaju biblijski prijevod uzet za to čitanje, ako takva točna odražavanja ima i u *Redu misnih čitanja*.
- c) Isto tako, napokon, neka riječi koje *Red misnih čitanja* stavlja čitanju na početak, a zovu se i *incipit*, što tješnje slijede prijevod Svetoga pisma na narodni jezik – prijevod iz kojega su najčešće i uzete, i neka se ne drže inih prijevoda. Što se pak tiče onih sastojaka koji nisu iz dotičnoga biblijskoga teksta, neka se pri sastavljanju lekcionara pomnjivo prevedu s latinskoga na narodni jezik, osim ako Biskupska konferencija zatraži i dobije prethodno dopuštenje Kongregacije za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, kojim se dopušta da se u uvodu u čitanja primjenjuje drukčiji način postupanja.

Summary

SOME TRANSLATIONAL HESITATIONS IN THE CROATIAN LECTIONARY ABC

The Croatian lectionary was last revised in 1984/85. One of the contributors in this task was the renowned Croatian translator of the New Testament, the deceased Jerko Fućak, who described in detail the principles and uncertainties in revising the lectionary. New guidelines have since then been introduced by the Church for the translation of liturgical and biblical texts (Instruction »Liturgiam authenticam«, 2001). Biblical research has continually yielded new results. Therefore, it is necessary to introduce further theoretical and most importantly practical advances. This article is a simple contribution to this field. Firstly, the author introduces some of his thoughts and thereafter briefly discusses the principles of translation in liturgy. The two basic principles are accuracy towards the original text and in accordance with the spirit of the Croatian language. Theoretically and as practice suggests, these two principles often arrive at conflict necessitating compromises. The author tests his theses on selected biblical texts and comparing the present Croatian translation of the original text with the New Vulgate and other liturgical translations (in German, French and Italian), including other well recognized editions. Finally, the author states that the contemporary Croatian language, as is with other languages, is exposed to a gradual impoverishment: for example, the participles left out, and some verbal tenses are slowly disappearing (aorist and imperfect), leaving the translator of the ancient language to encounter new difficulties. Finally, the question is asked, should the language of the Holy Scriptures in liturgy and the language of liturgy itself be allowed to go their separate ways.

Key words: *Croatian lectionary, translating the Holy Scriptures for liturgy, instruction »Liturgiam authenticam«.*